

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Αρχαιολογία του τοπίου: Θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις

Ενότητα 3.2: Νησιωτικό και θαλάσσιο τοπίο

Γιώργος Βαβουρανάκης

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Νησιωτικό και θαλάσσιο τοπίο

Η περίπτωση των
Κυκλάδων κατά την
ΠΕΧ

An Island Archaeology of
the Early Cyclades

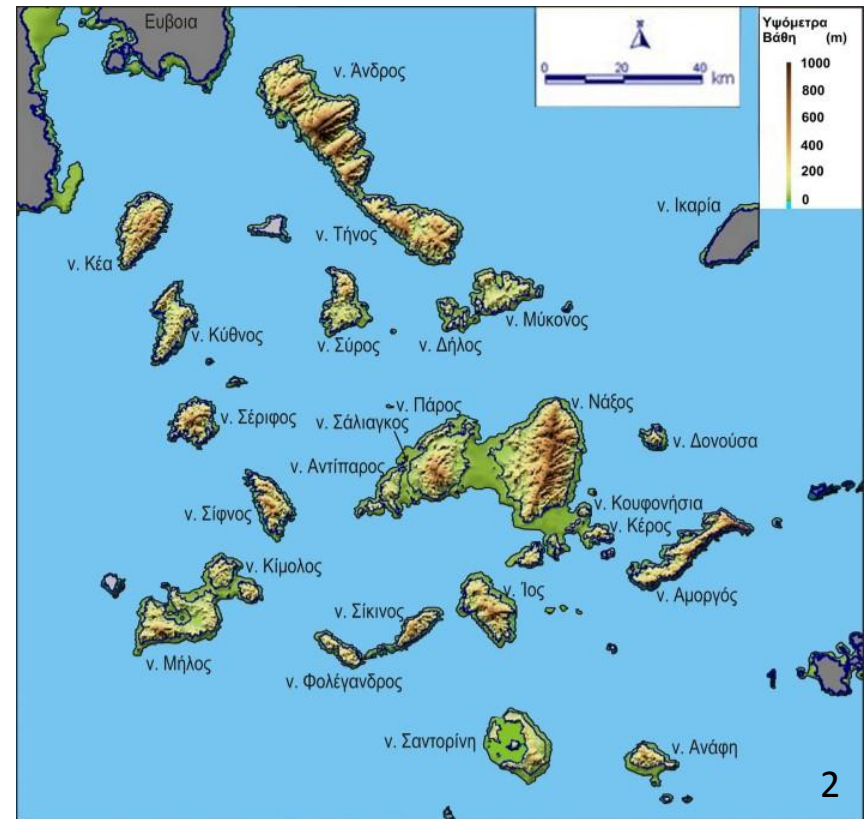

Cyprian Broodbank

Νησιά, άνθρωποι και θαλάσσια ταξίδια

- Ποικιλομορφία περιβάλλοντος και πόρων
- Τρόποι ζωής
  - Επιβίωση
  - Μέγεθος κοινοτήτων
  - Δημογραφία
  - Επιπτώσεις στην επικοινωνία
- Κίνηση
  - Ευκαιρίες και περιορισμοί
  - Η θάλασσα
  - Τα πλωτά μέσα

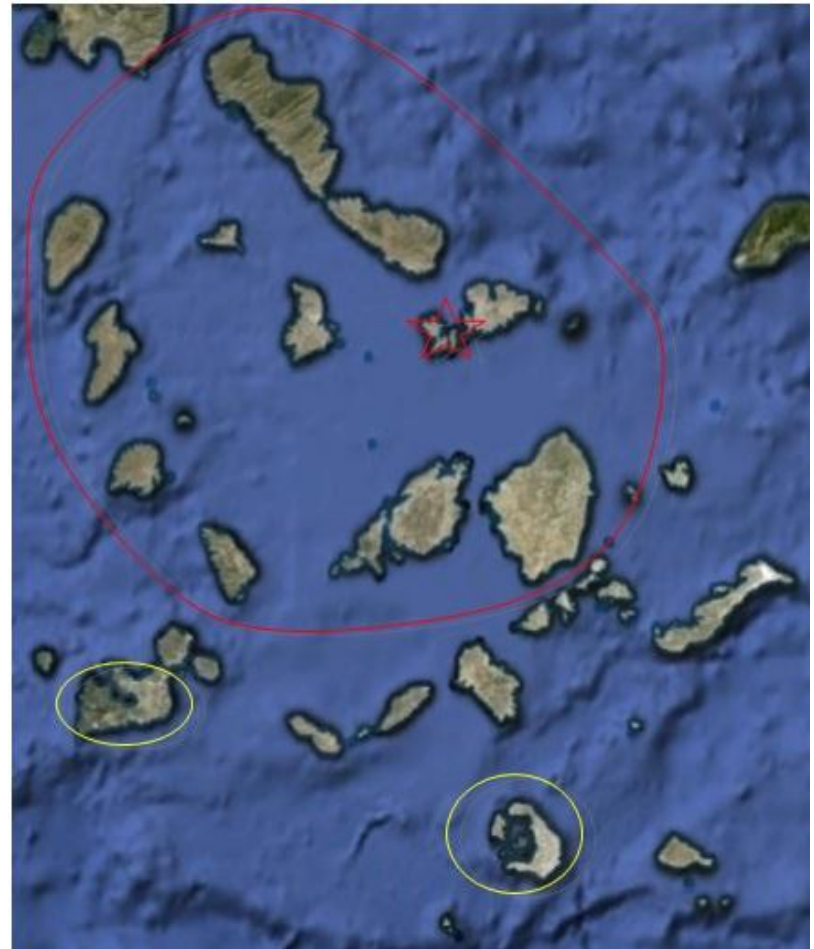

Οι Κυκλάδες 8.000 π.Χ.

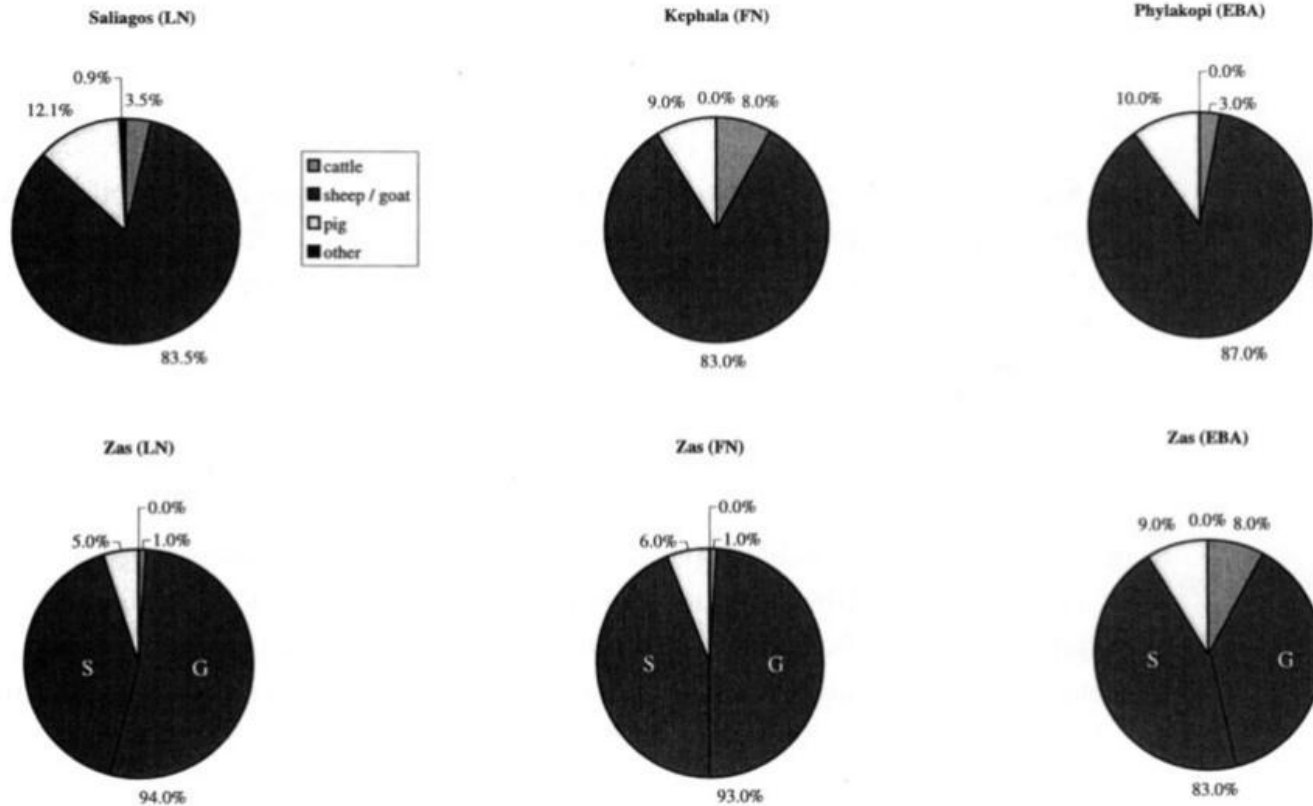

Το όνομα «Κυκλάδες»

- Καλλίμαχος
- Στράβων
- Οι «νότιες Σποράδες»
- Η ιωνική και η δωρική ταυτότητα

Σύνολα οστών ζώων

4

Δευτερογενή προϊόντα;

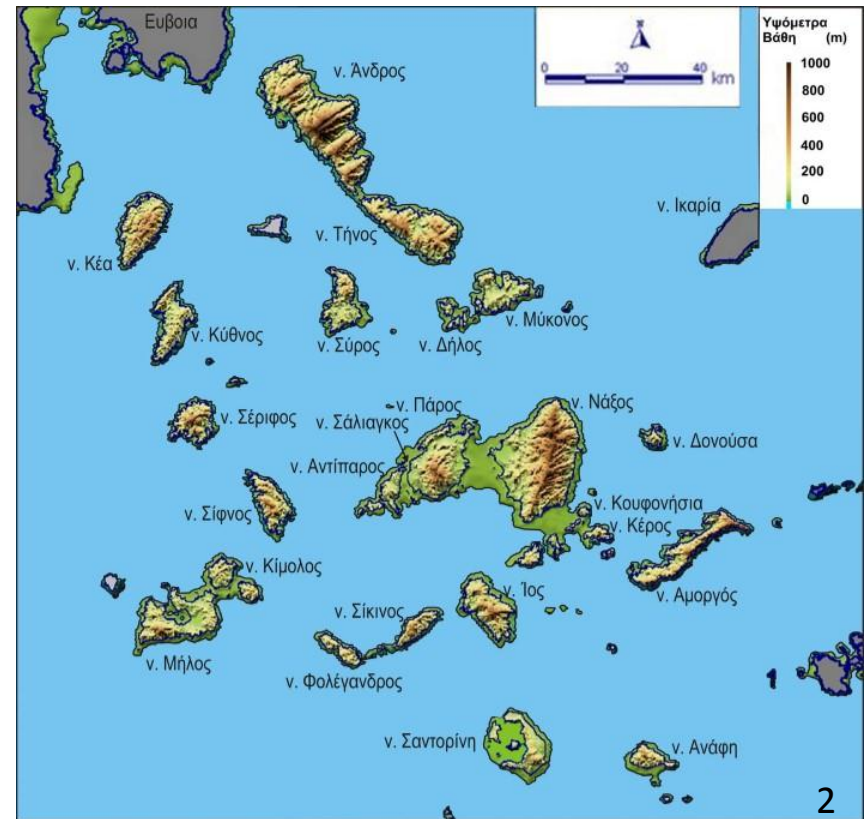
Καλλιέργεια

- Γνωστά είδη:
δημητριακά και όσπρια
- Αμπέλι;
  - Κουκούτσι από Ζα
  - Αποτυπώματα φύλλων
σε αγγεία ΠΚ II
- Ελιά;
- Διαφοροποίηση
καλλιεργειών για
εκμετάλλευση μικρών
εύφορων τμημάτων
- Φυσική αποθήκευση
ελάχιστη
- Κοινωνική αποθήκευση;

Άλλοι πόροι διατροφής

- Ελάχιστα οστά ζώων όπως λαγός, αλεπού, αγριόγατα, ελάφι ή πτηνών
- Μαλάκια
- Ψάρια
- Παράλια αλιεία;

2

ΠΚ σχήματα κατοίκησης

- Διεσπαρμένη κατοίκηση
- Περισσότερες της μίας θέσης ανά νησί
- Μικρού μεγέθους (μέχρι χωριό ή 50-300 κάτοικοι)
- Εξαίρεση η Κέα με την Αγία Ειρήνη

Δημογραφία

- Πυκνότητα ανά τ.μ.
- Μικρές κοινότητες
- Κυρίως κάτω από το όριο αυτονομίας
- Ανάγκες επιγαμιών
- Εξωστρέφεια

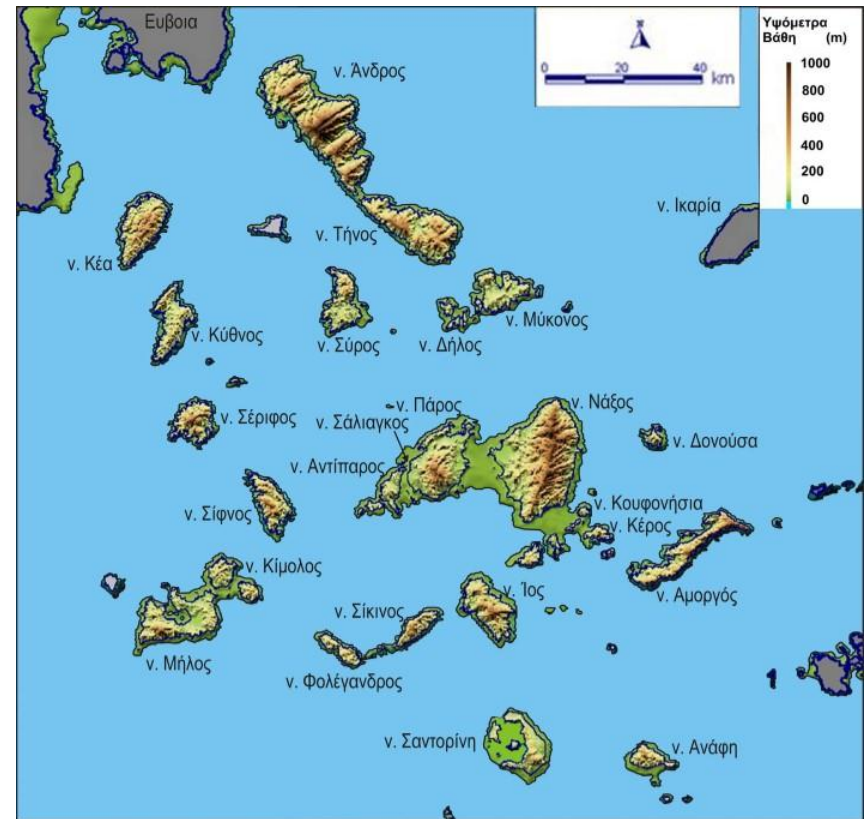
Island	Size (sq km)	Population at range of densities per sq km					
		0.5	1.0	1.5	2.0	2.5	3.0
Naxos	430	215	<u>430</u>	645	860	1075	1290
Andros	380	190	<u>380</u>	570	760	950	1140
Greater Paros	250	125	250	<u>375</u>	500	625	750
Tenos	195	97	195	293	<u>390</u>	<u>487</u>	585
Melos	151	76	151	227	<u>302</u>	<u>378</u>	<u>453</u>
Kea	126	63	126	189	252	<u>315</u>	<u>378</u>
Amorgos	124	62	124	186	248	<u>310</u>	<u>372</u>
Ios	109	55	109	164	218	273	<u>327</u>
Thera	100	50	100	150	200	250	<u>300</u>
Kythnos	100	50	100	150	200	250	<u>300</u>
Mykonos	86	43	86	129	172	215	258
Syros	85	43	85	128	170	213	255
Seriphos	75	38	75	113	150	188	225
Siphnos	74	37	74	111	148	185	222
Sikinos	43	22	43	65	86	108	129
Anaphi	40	20	40	60	80	100	120
Kimolos	35	18	35	53	70	88	105
Pholegandros	32	16	32	48	64	80	96
(Giaros)	20	(10)	(20)	(30)	(40)	(50)	(60)
Makronisos	18	9	18	27	36	45	54
Irakleia	18	9	18	27	36	45	54
Poliagos	15	8	15	23	30	38	45
Keros	15	8	15	23	30	38	45
Donousa	14	7	14	21	28	35	42
Reneia	14	7	14	21	28	35	42
Schoinousa	9	5	9	14	18	23	27
(Antimelos)	7	(4)	(7)	(11)	(14)	(18)	(21)
Ano Kouphonisi	6	3	6	9	12	15	18
Delos	4	2	4	6	8	10	12
Kato Kouphonisi	4	2	4	6	8	10	12
Antikeri	2	1	2	3	4	5	6
Christiana	2	1	2	3	4	5	6
<i>Total Cycladic population:</i>		1292	2583	3875	5166	6458	7749

Π1

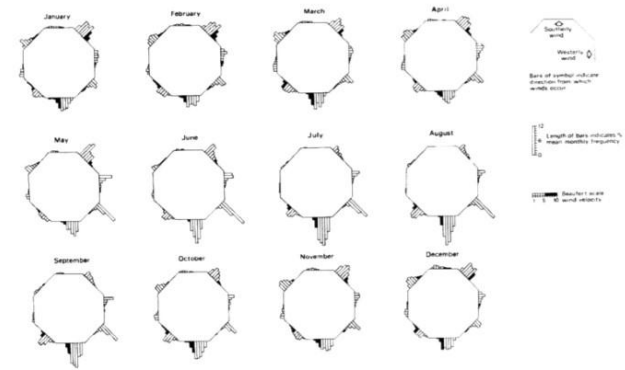
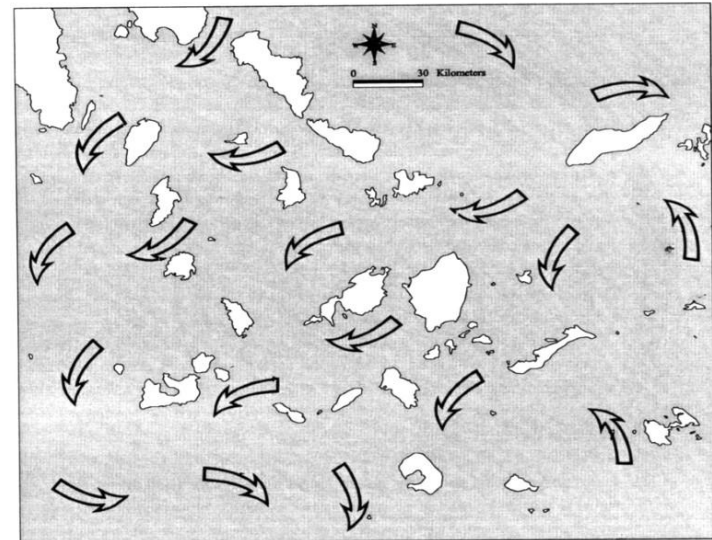
Χερσαίες μετακινήσεις

- 20-30 κιλά
- 20 χλμ ημερήσια
- Μάλλον άγνωστα τα υποζύγια εκτός βοδιών
- Η δυσκολία της γεωμορφολογίας
- 1-2 ημέρες μέγιστος χρόνος διάσχισης νησιού

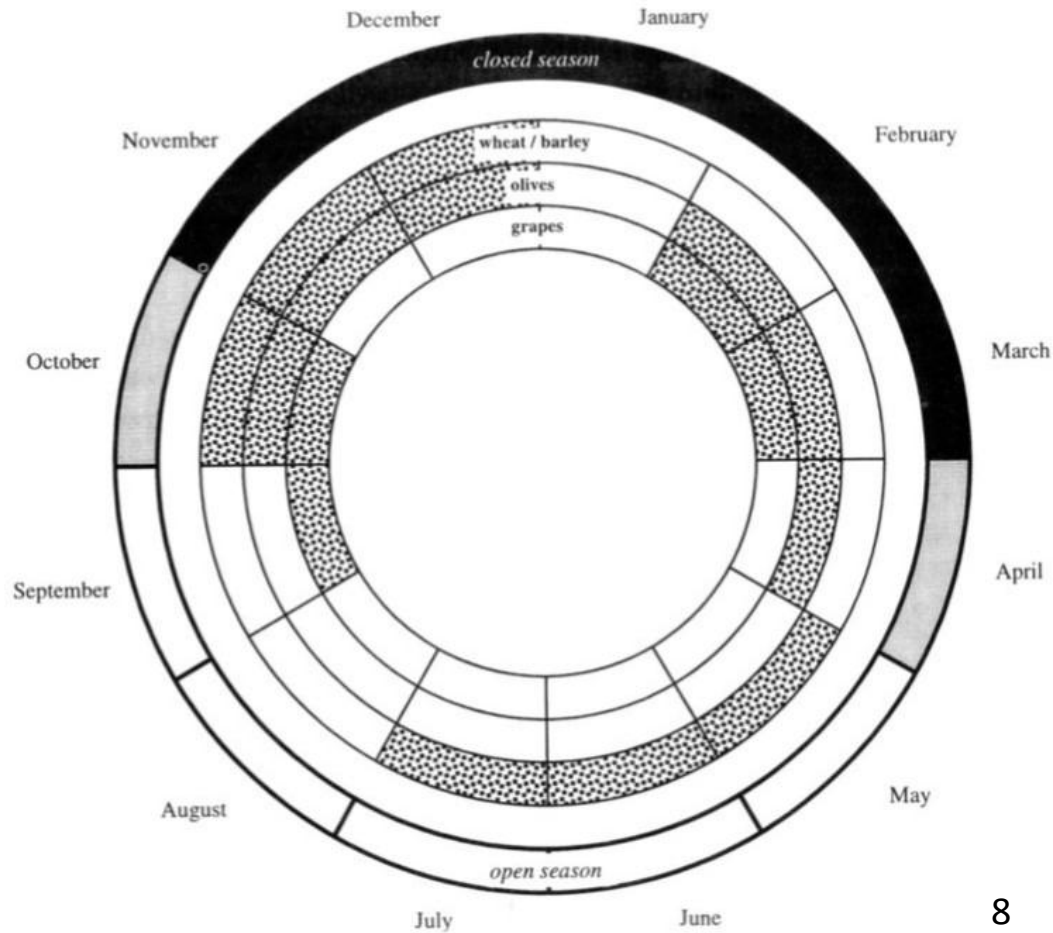

Θαλάσσιες μετακινήσεις

- Δυτικά ρεύματα και άνεμοι
- Βόρειοι άνεμοι
- Καναλισμός
- Μάιος-Οκτώβριος
- Μελέμια (Ιούλιος-Αύγουστος)
- Αλκυονίδες (Ιανουάριος-Φεβρουάριος)

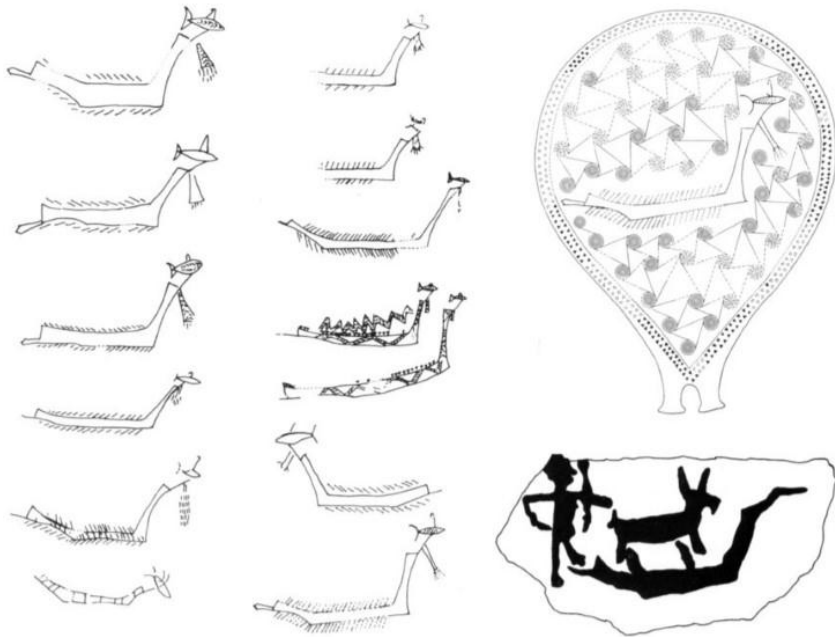
Θαλάσσιες μετακινήσεις και καλλιέργεια

8

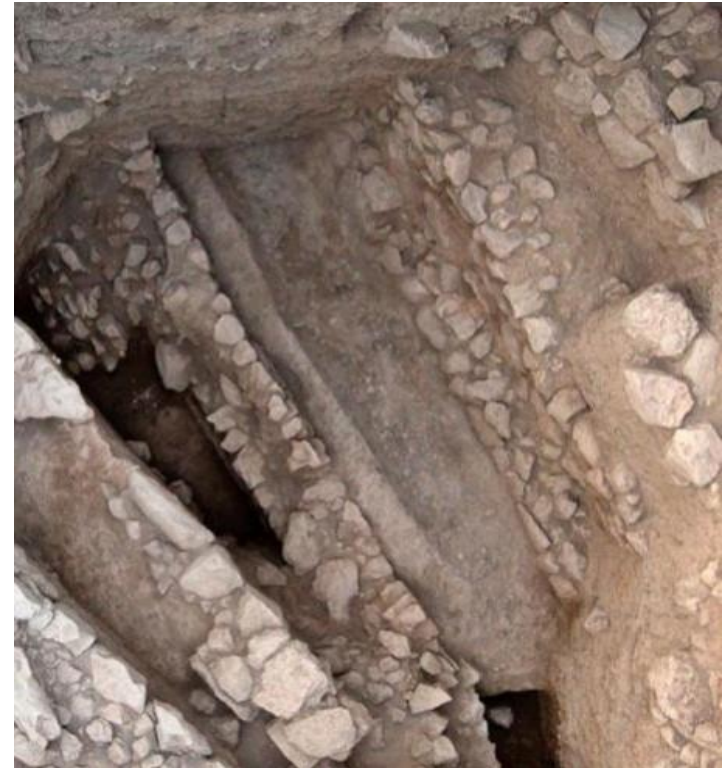

Πλωτά μέσα

9

Η εικονογραφία της ΠΕΧ

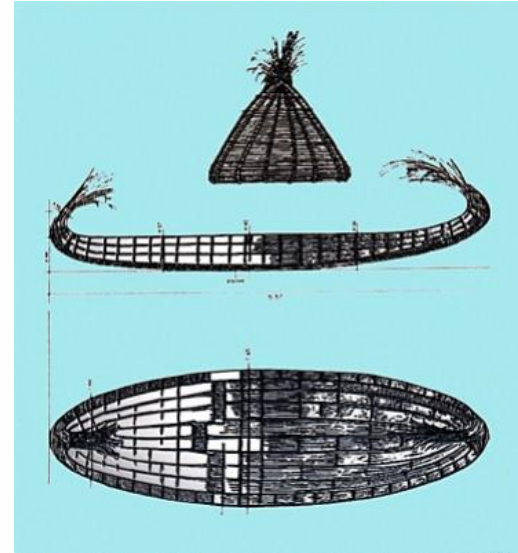
10

Μήτρου, Λοκρίδα: ΜΕ Ι πλοίο

Δυνατότητες πλεύσης

- Εύκολη προσάραξη χωρίς λιμενική εγκατάσταση
- Πορεία ζικ-ζακ για κύματα Αιγαίου
- Μικρό φορτίο (έως 150 χγρ)
- Ταχύτητα 5-10 χλμ/ώρα
- 20 χλμ/ημέρα
- Κυρίως πολεμικά και λιγότερο μεταφορικά

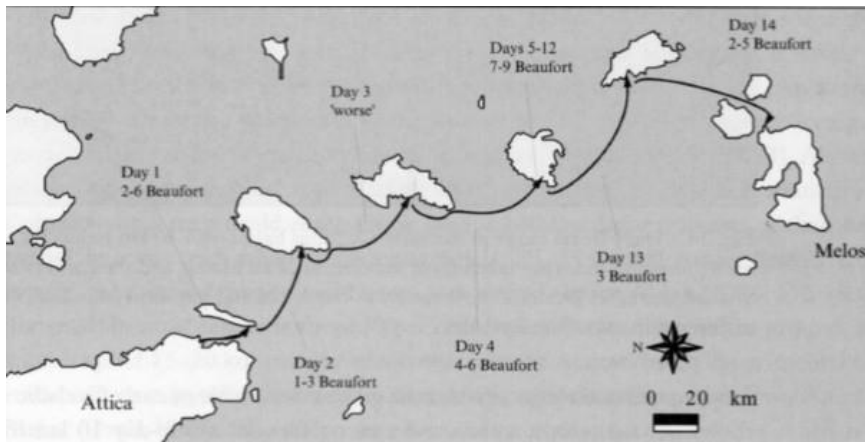
11

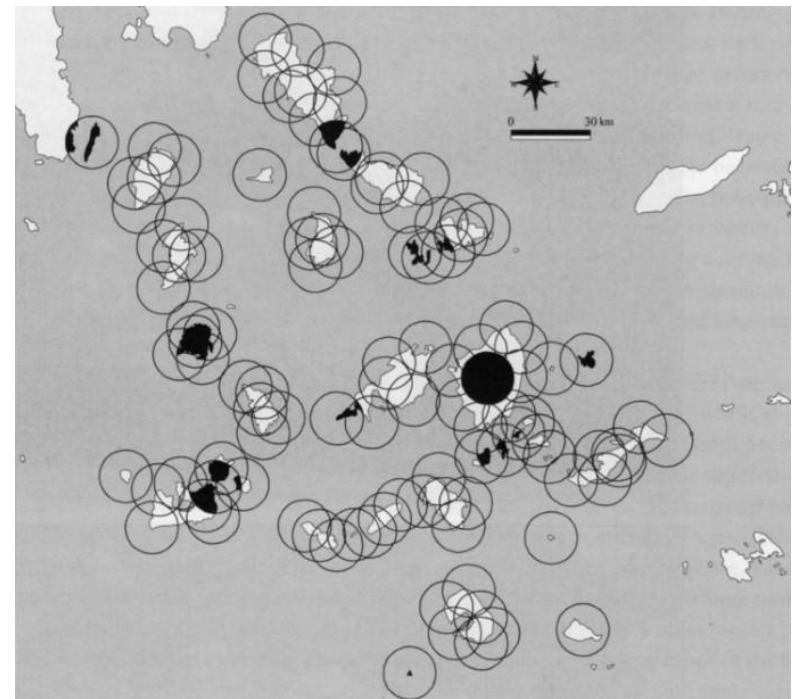
12

Η διάρκεια και η έννοια του ταξιδιού στις πρώιμες Κυκλάδες

- Κύματα
- Αντίθετα ρεύματα
- 15-30 ημέρες για ταξίδι

13

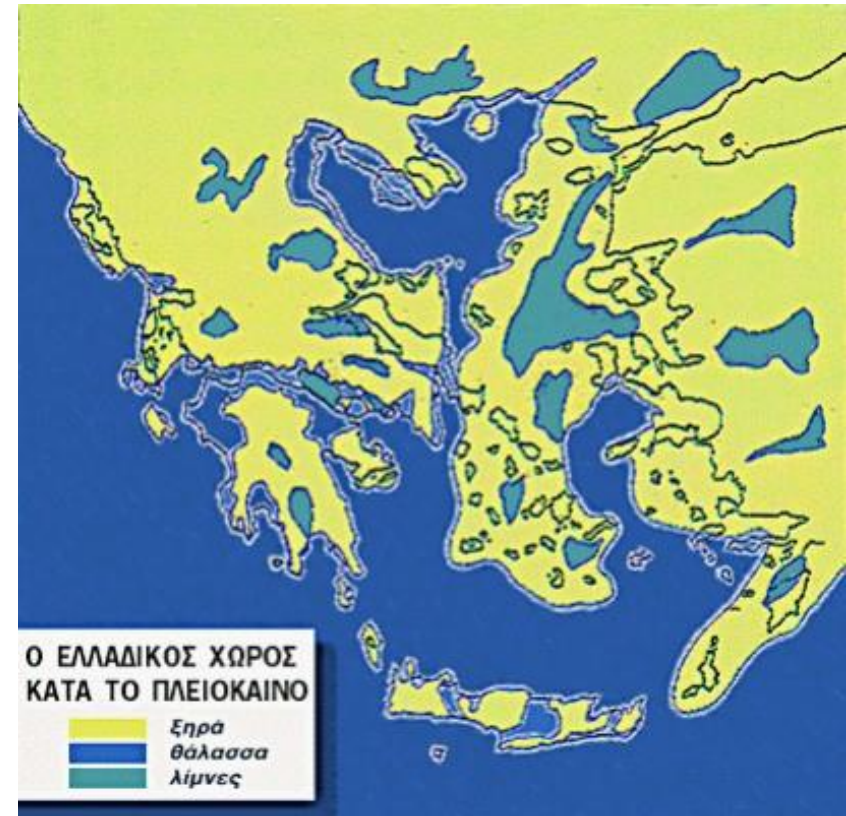
14

Το Αιγαίο πριν τη ΝΛ

15

30.000.000 έτη

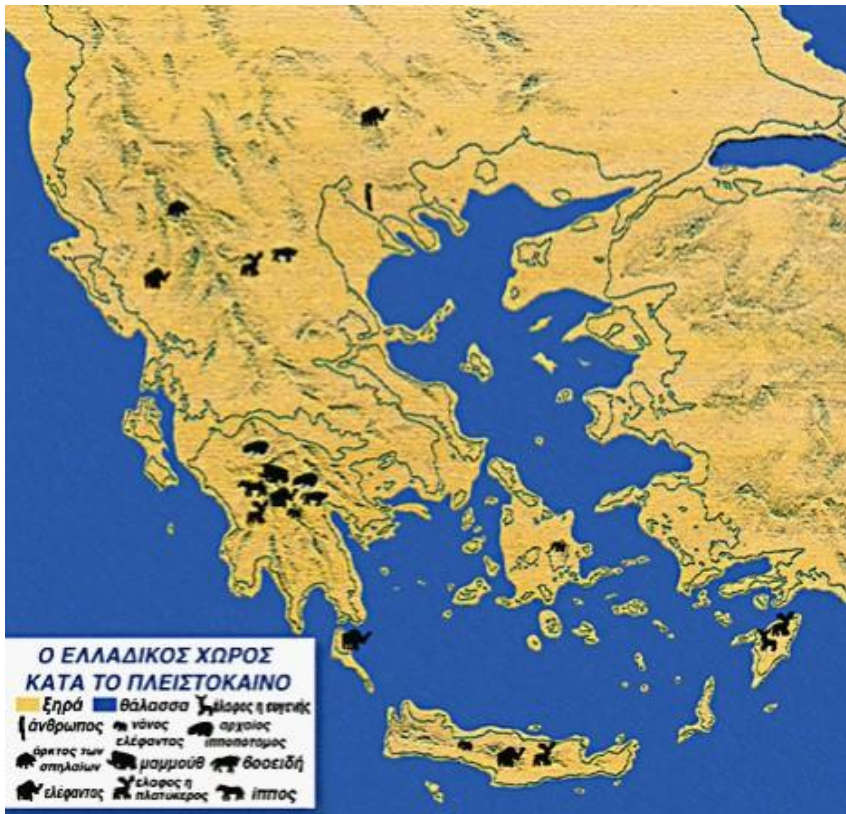

16

5.000.000 έτη

Το Αιγαίο πριν τη ΝΛ [2]

17

400.000 έτη

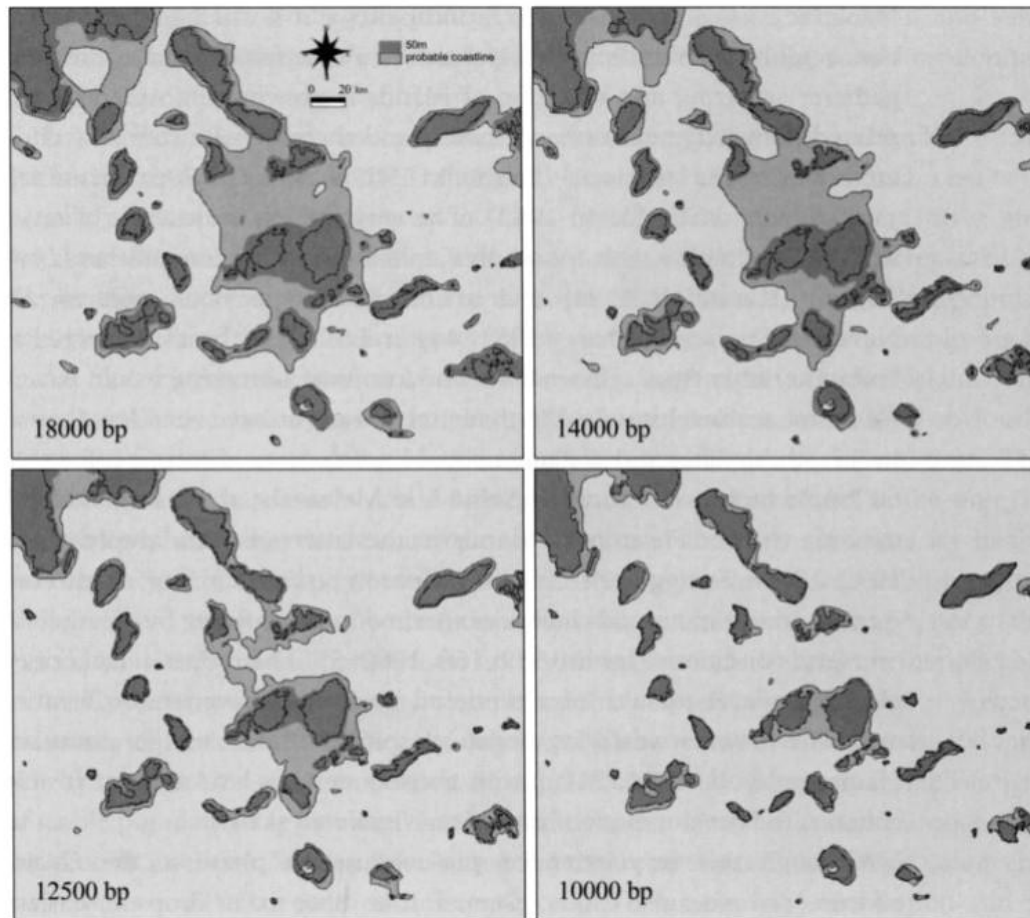

18

9.000 έτη

Οι Κυκλάδες πριν τη ΝΛ

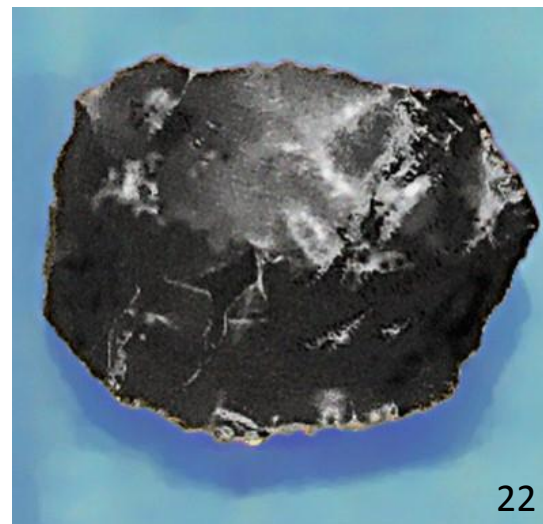
19

Το ΜΛ υπόβαθρο

Κροκάλα
οψιανού
, Μήλος

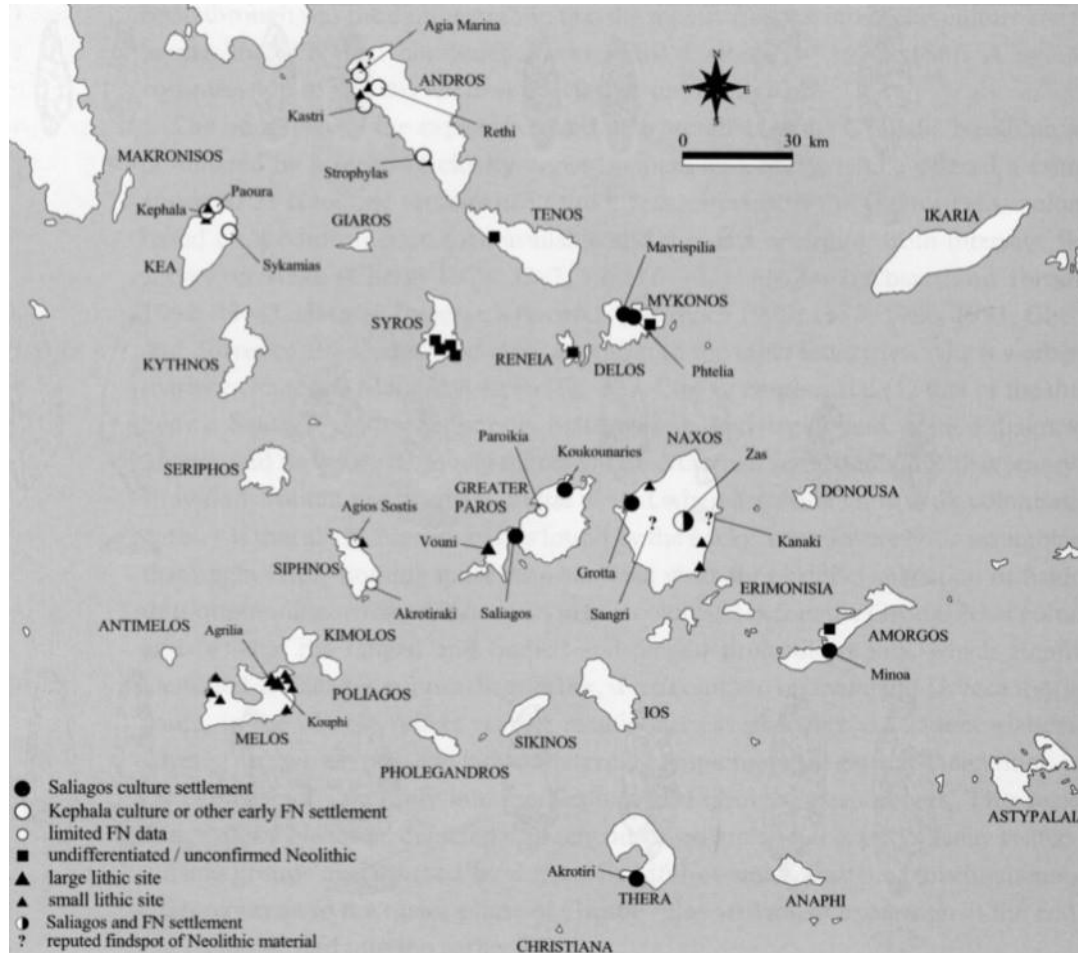

Γιούρα Αλλονήσου

Μαρουλάς Κύθνου

Οι ΝΛ οικισμοί στις Κυκλάδες

24

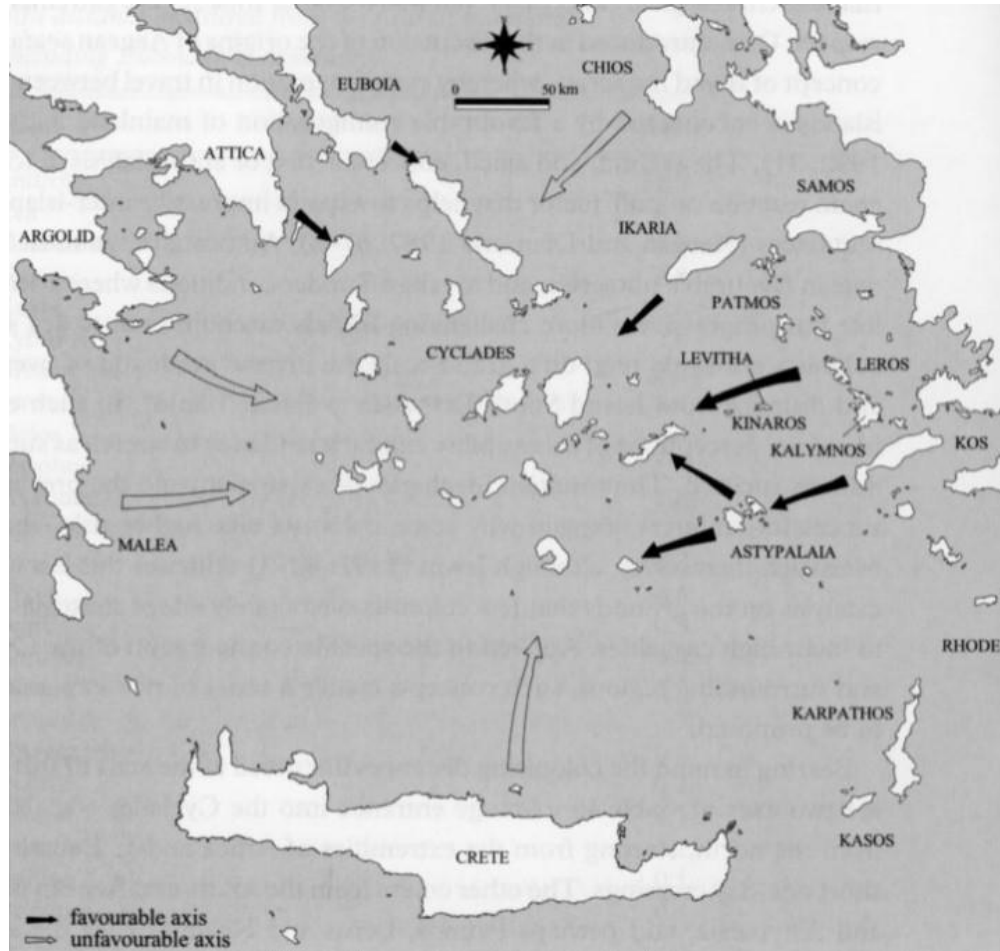

Τρία μοντέλα «αποικισμού» των Κυκλάδων

- Εκμετάλλευση ορυκτών πηγών (οψιανός Μήλου και ίσως και χαλκός Σίφνου)
- Νομάδες ψαράδες: εκμετάλλευση και σταδιακή εγκατάσταση
- Νομάδες κτηνοτρόφοι μεταφέρουν δια θαλάσσης κοπάδια

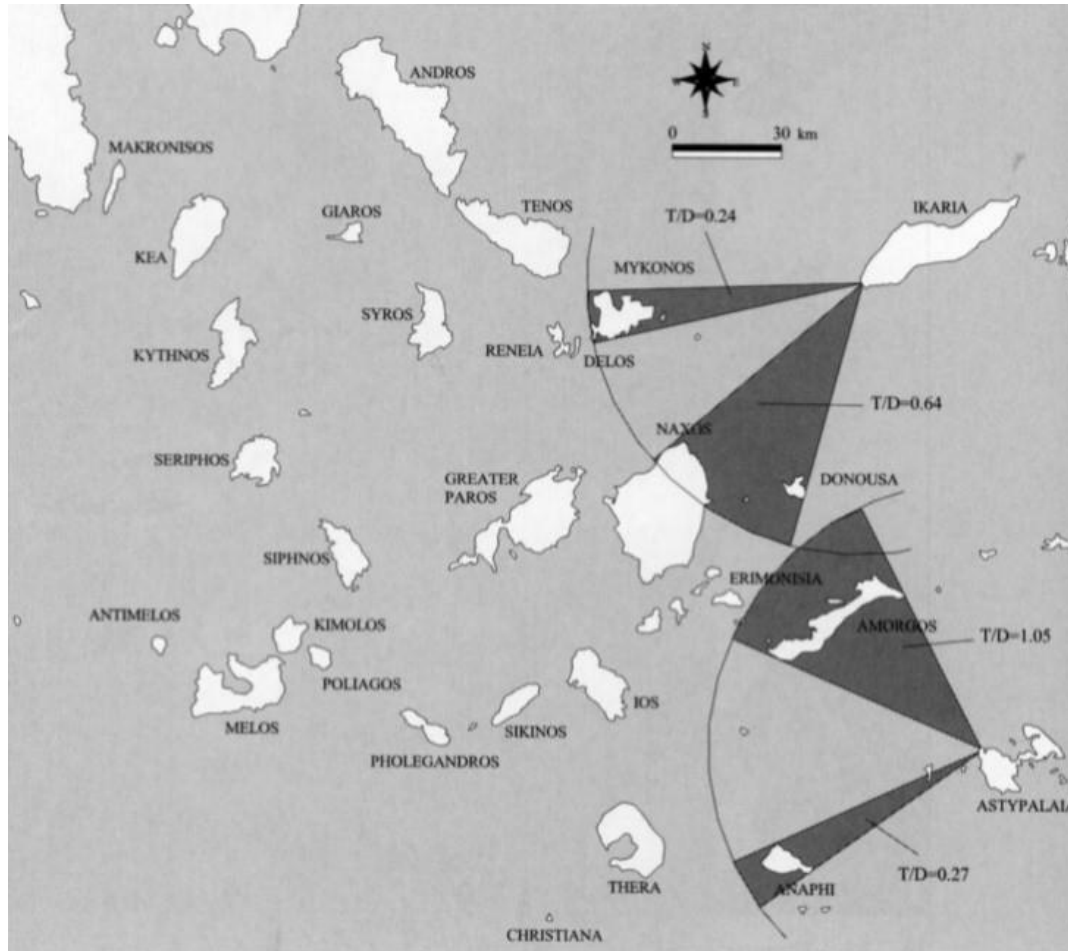
«Νησιά εξοικείωσης» και «αυτοκατάλυση»

25

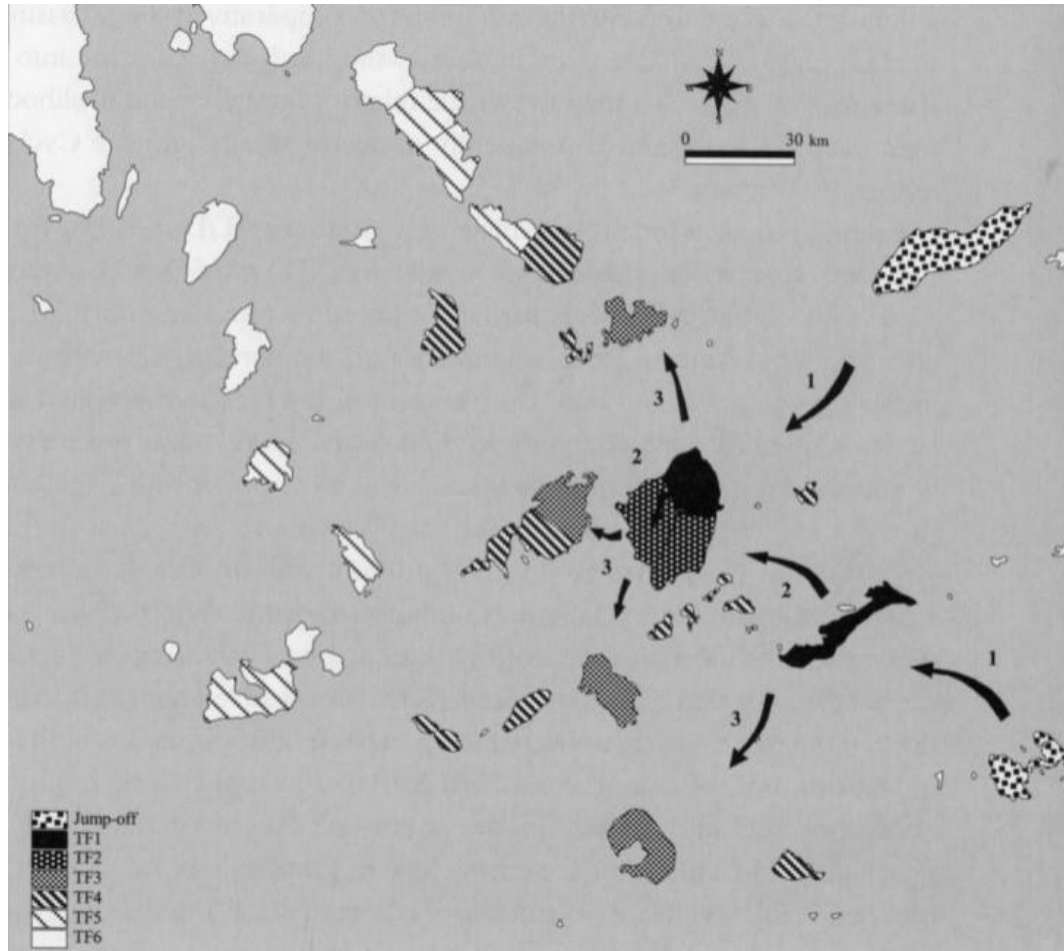
Ανάλυση στόχου/απόστασης

26

Χρονικά πλαίσια και ζώνες εξοικείωσης

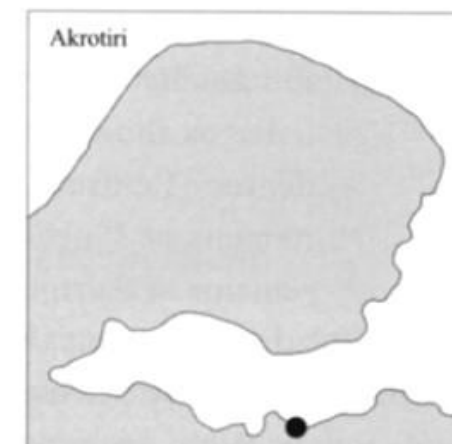
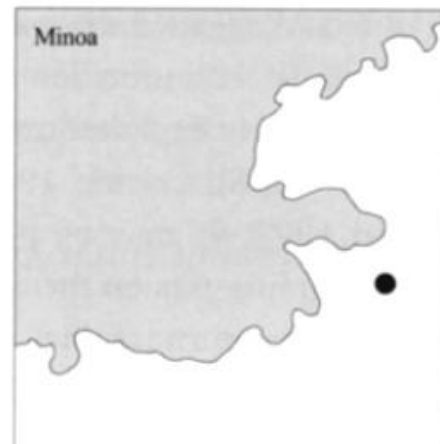
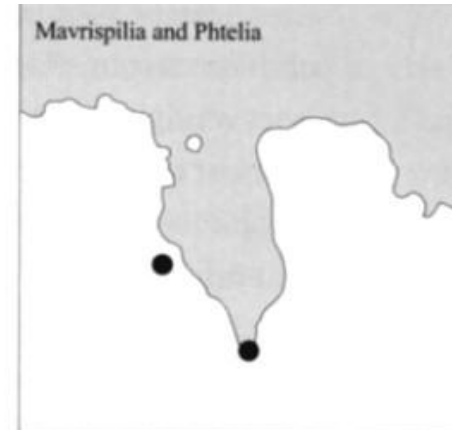
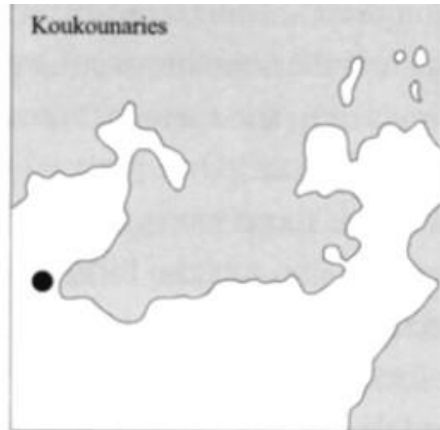

27

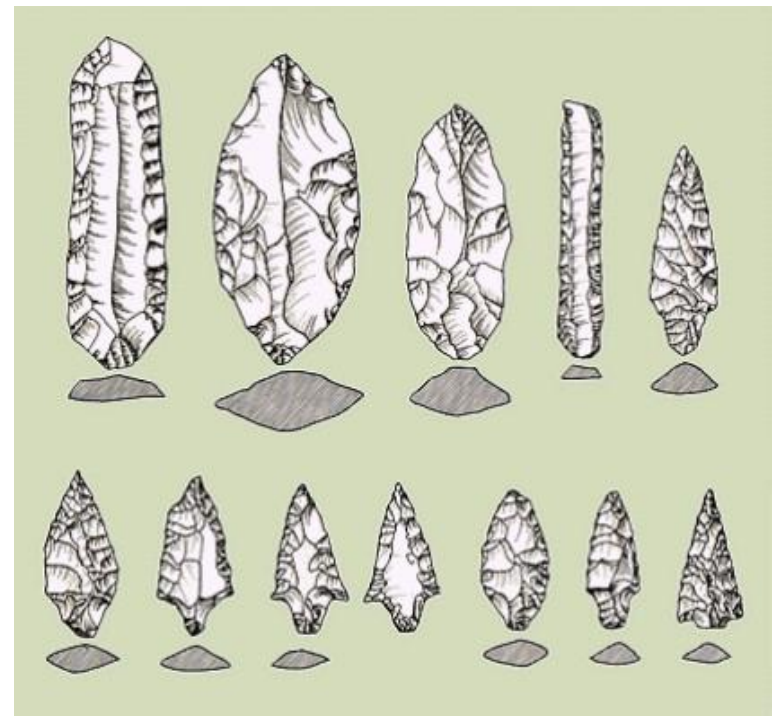
Ο τρόπος ζωής στους οικισμούς τύπου Σάλιαγκου

Σάλιαγκος

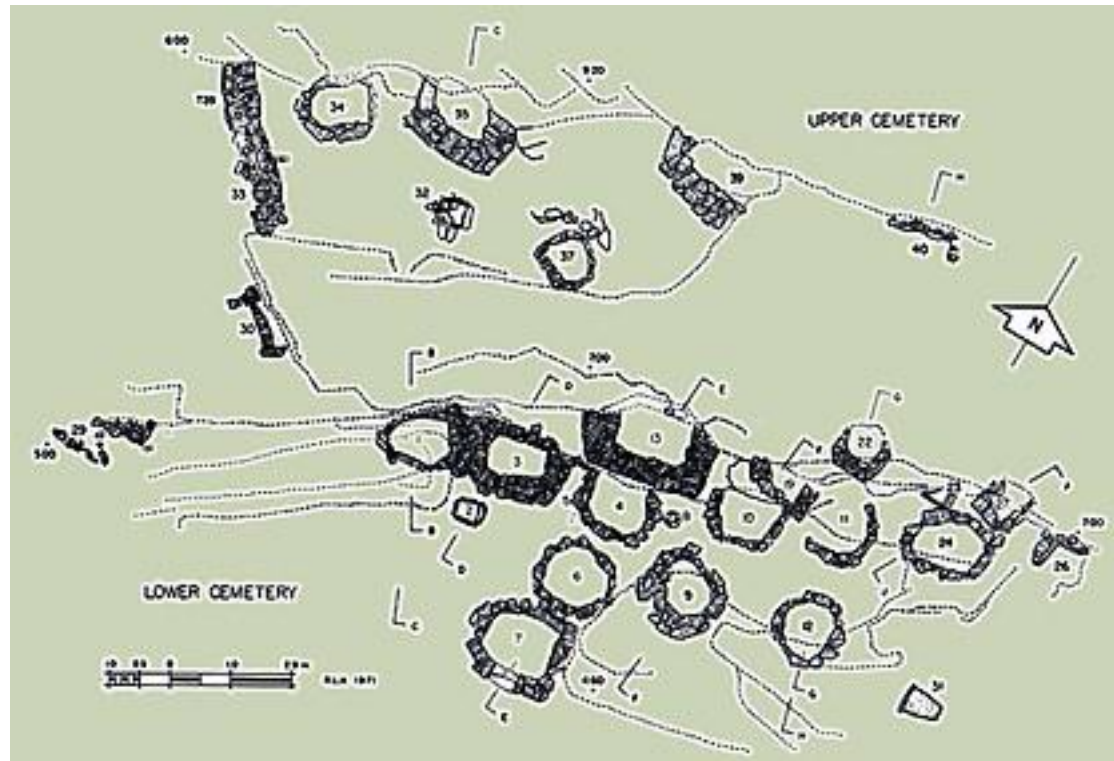
29

30

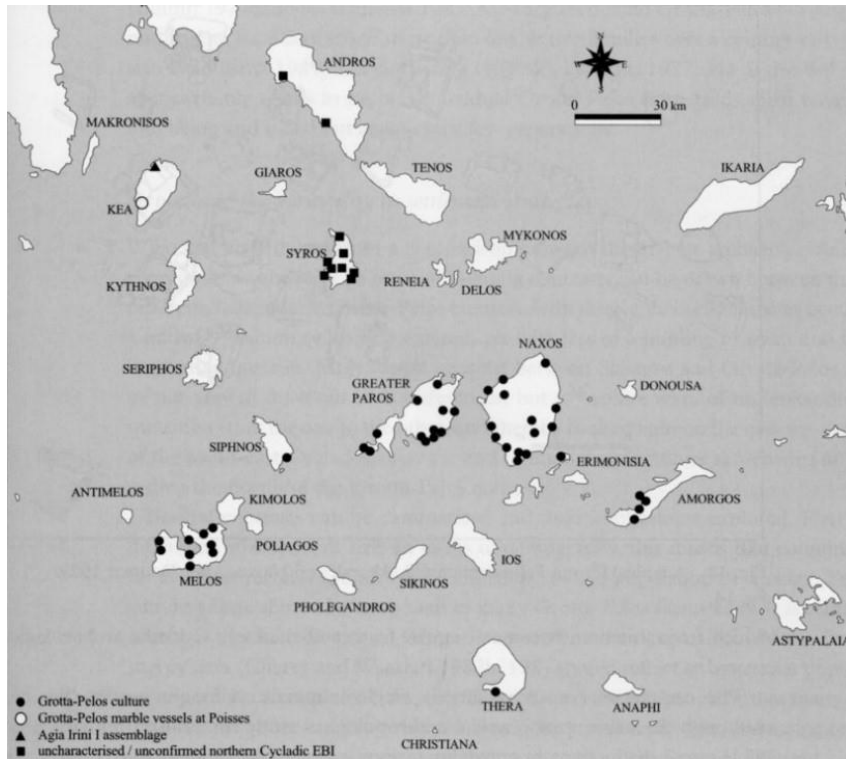
Κεφάλια Κέας

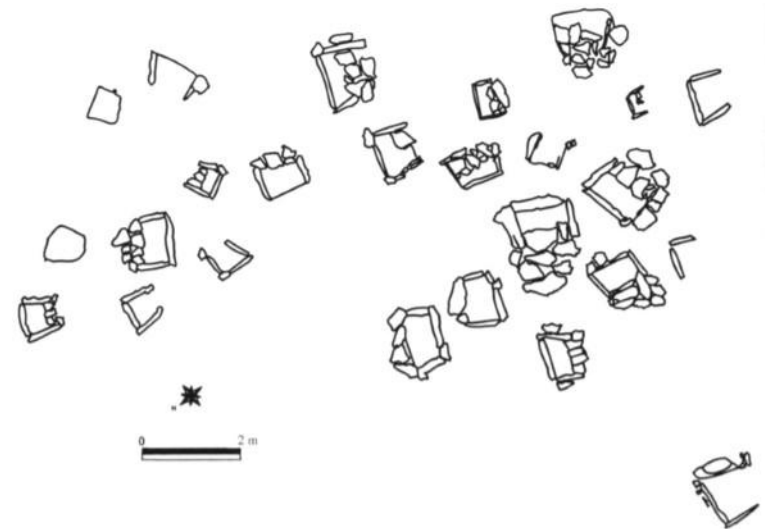
31

«Πολιτισμός Γκρόττας – Πηλού»

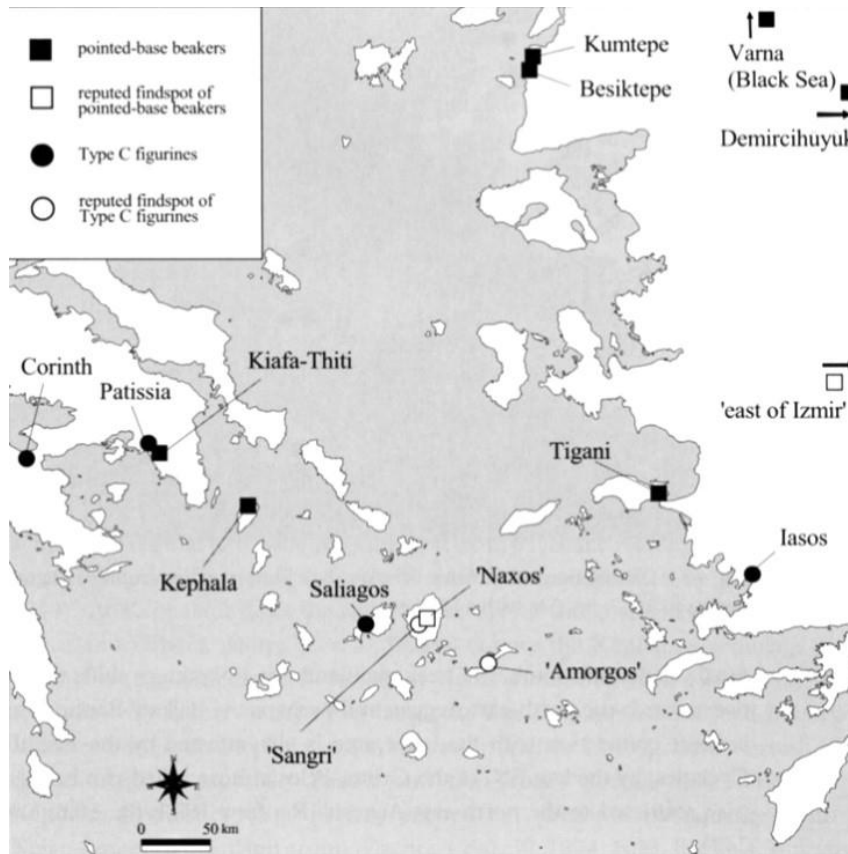
32

33

Η Θαλάσσια επικοινωνία

34

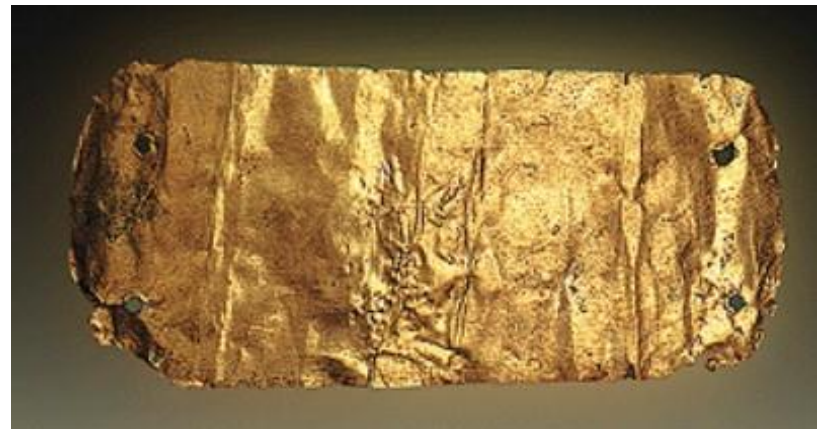

35

Η θαλάσσια επικοινωνία [2]

36

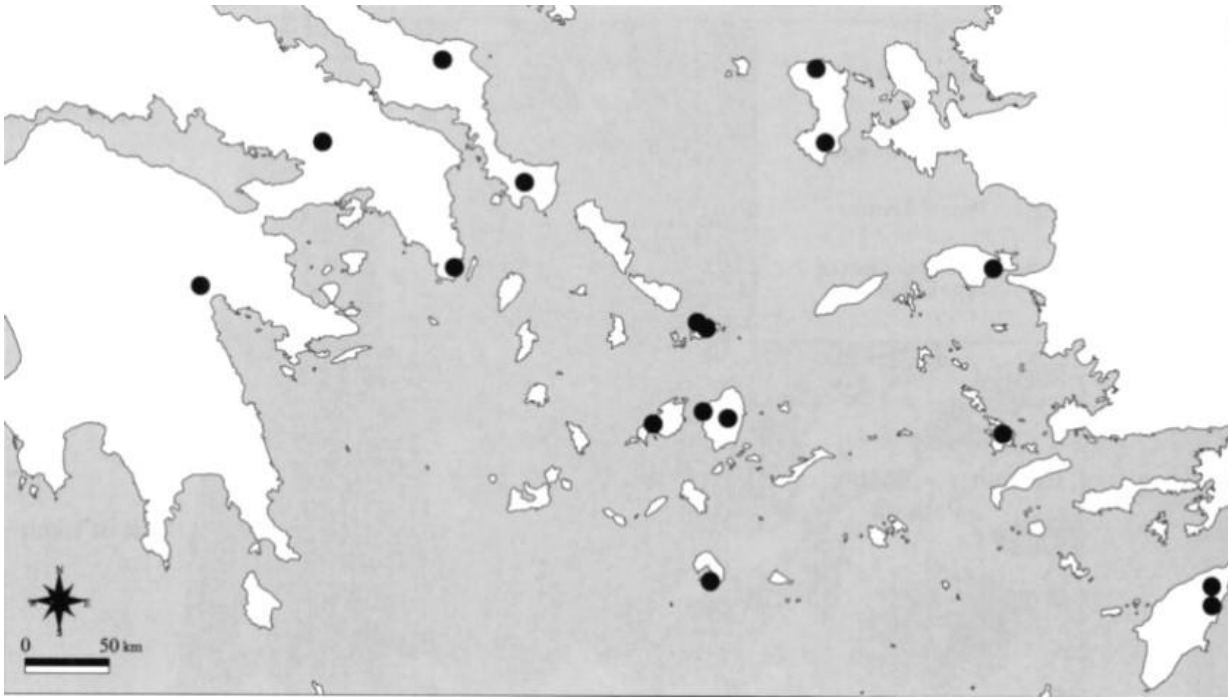

37

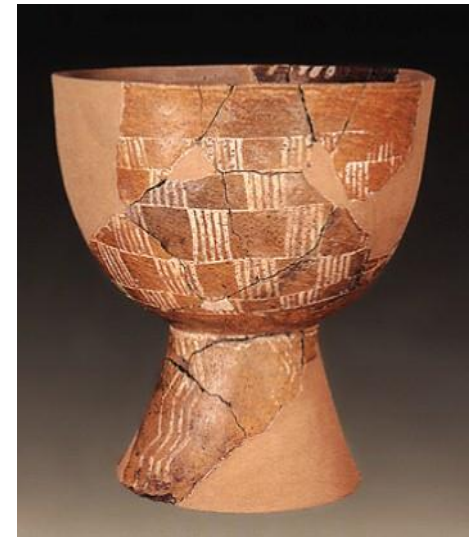
Μεταλλικά αντικείμενα από το σπήλαιο του Ζα

Η Θαλάσσια επικοινωνία [3]

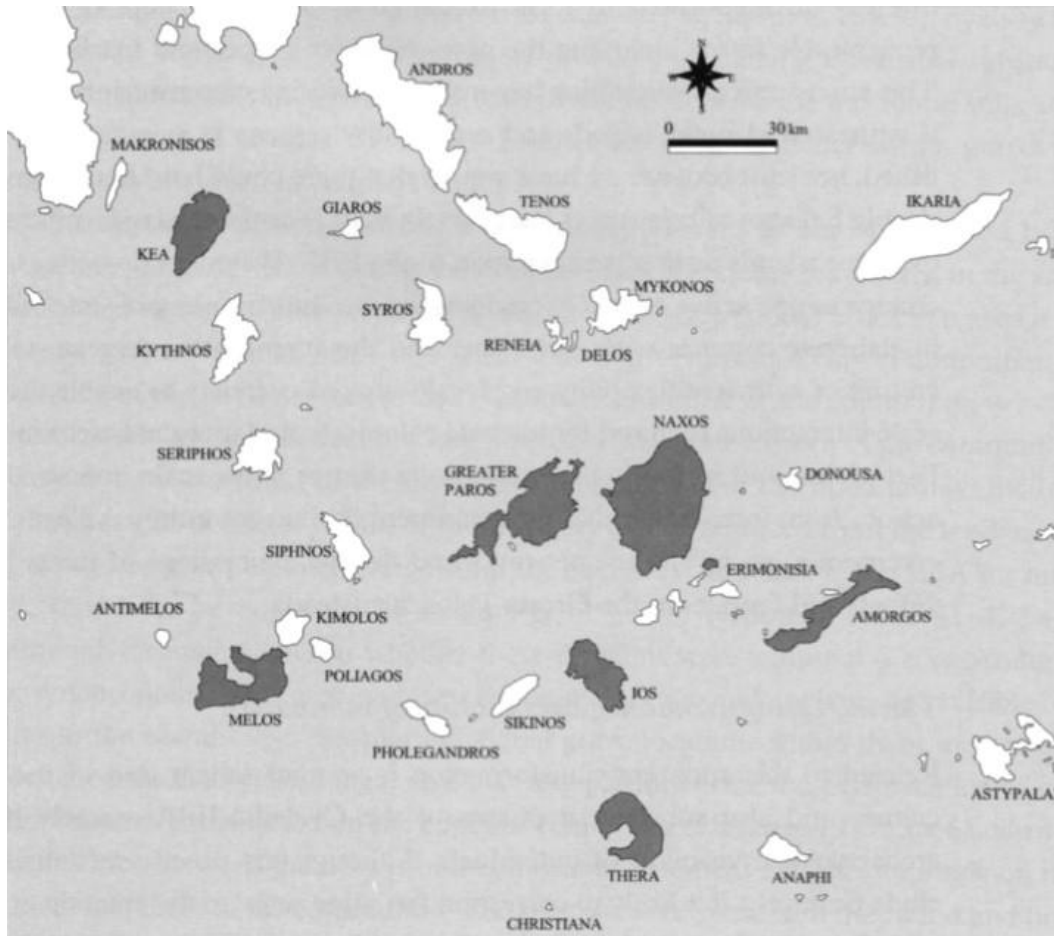
38

39

Το δίκτυο επαφών στον πολιτισμό Γρόττας-Πηλού

40

41

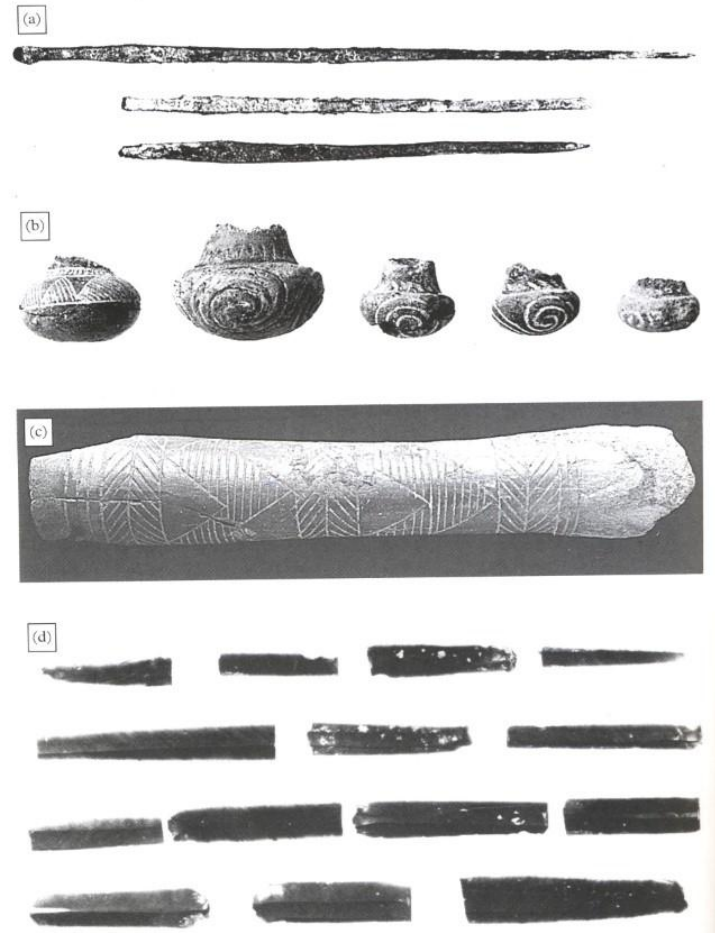
42

Έμφαση στο άτομο

43

44

ΠΚ II οικισμοί

- Παρόμοιο οικιστικό σχήμα με ΠΚ I
- Πληθαίνουν οι μικροί οικισμοί
- Εμφανίζονται κάποιοι μεγάλοι οικισμοί (>150 άτομα, Π.χ. Χαλανδριανή Σύρου
- Σταθερότητα οικισμών και μακροβιότητα

45

Σκάρκος Ίου

46

Καστρί-Χαλανδριανή Σύρου

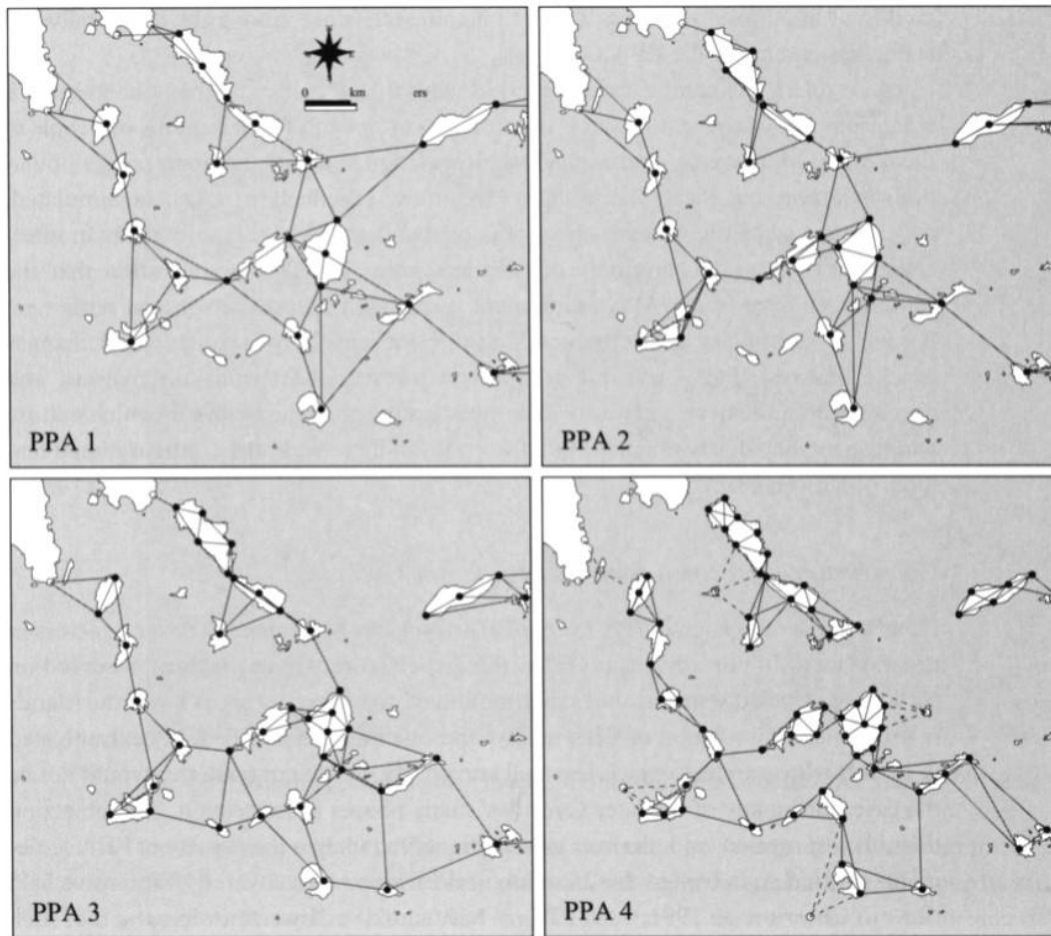

Proximate Point Analysis (Ανάλυση Εγγύτερων Σημείων)

- Τάσεις εγγύτητας και επικοινωνίας.
- Τα γειτονικά σημεία τείνουν να επικοινωνούν.
- Θέτουμε σημεία επάνω σε κάθε νησί βάσει κανόνων (π.χ. Λιμάνια, σημεία προσάραξης πλοίων, θαλάσσια ρεύματα, οικισμοί, μέγεθος νησιού κλπ).
- Θέτουμε σημεία σε κάθε νησί βάσει γνωστών οικισμών.
- Θέτουμε υποθετικά περαιτέρω σημεία βάσει των γνωστών οικισμών.

ΡΡΑ και Κυκλάδες

47

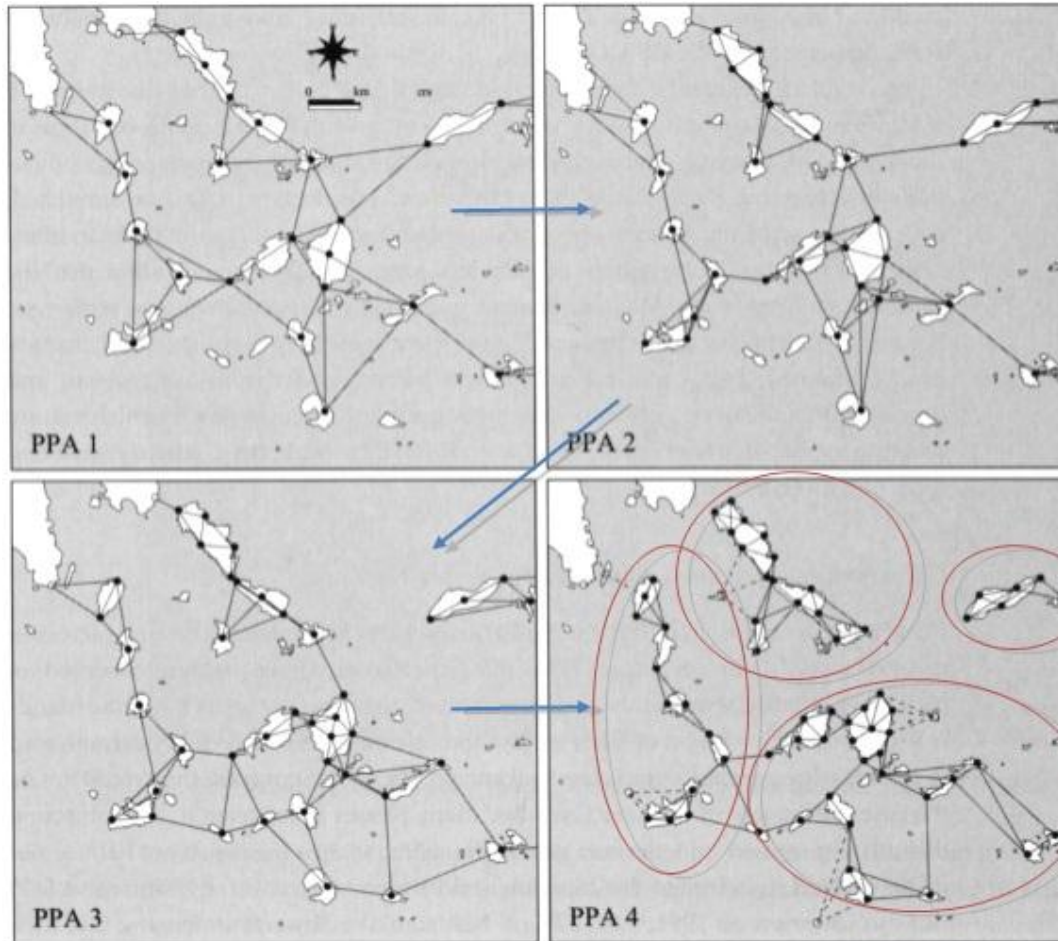

ΡΡΑ και Κυκλάδες [2]

- Πόσο αποτελούν ενότητα οι Κυκλάδες και τι υποενότητες υπήρχαν;
- Πόσο αυτόνομο είναι το κάθε νησί ως ενότητα;
- Πόσο σημαντικές είναι οι θαλάσσιες επικοινωνίες;
- Τι μπορούμε να πούμε για το βαθμό απομόνωσης των Κυκλάδων;

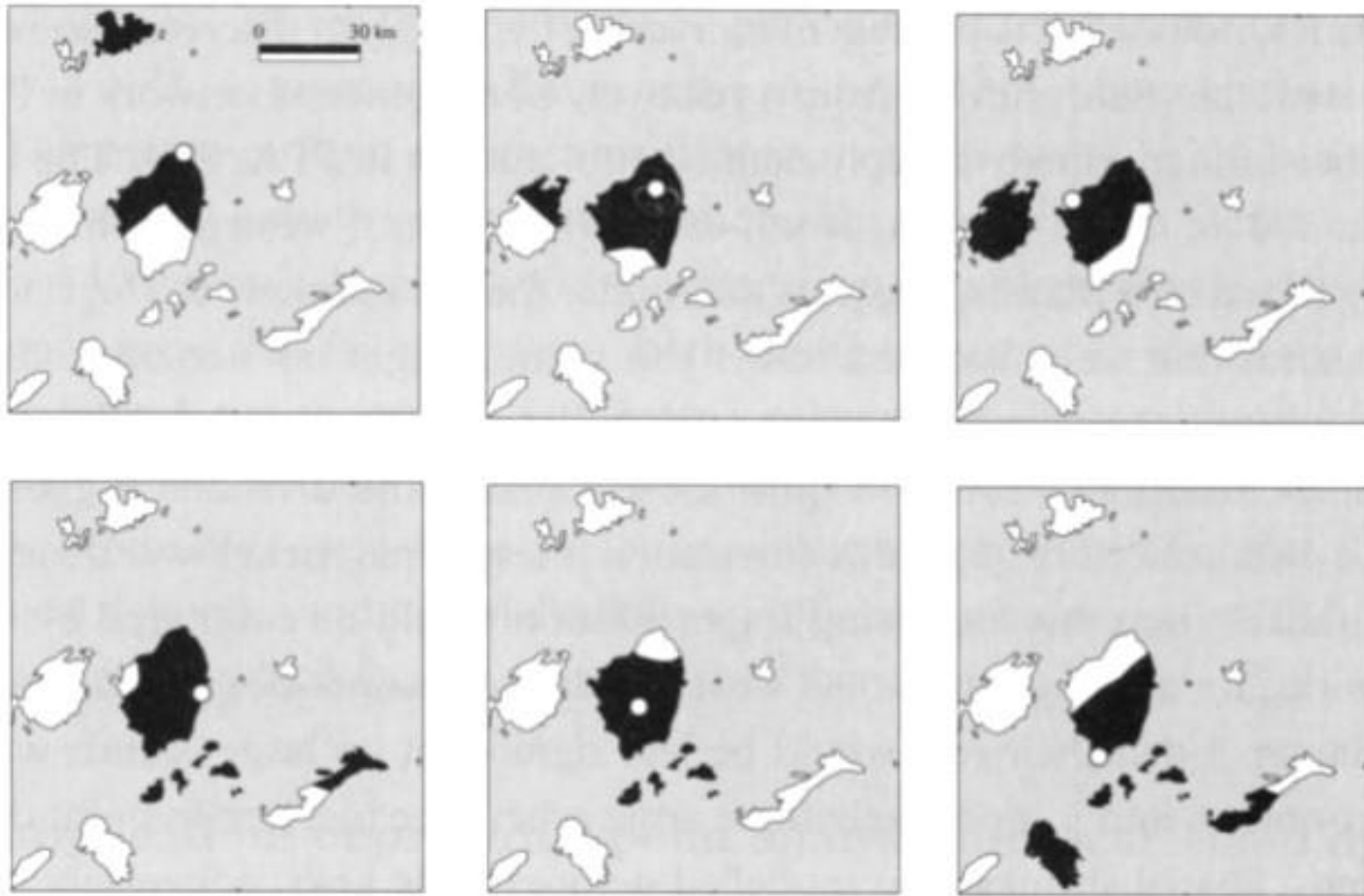
Ενότητα και υποενότητες

48

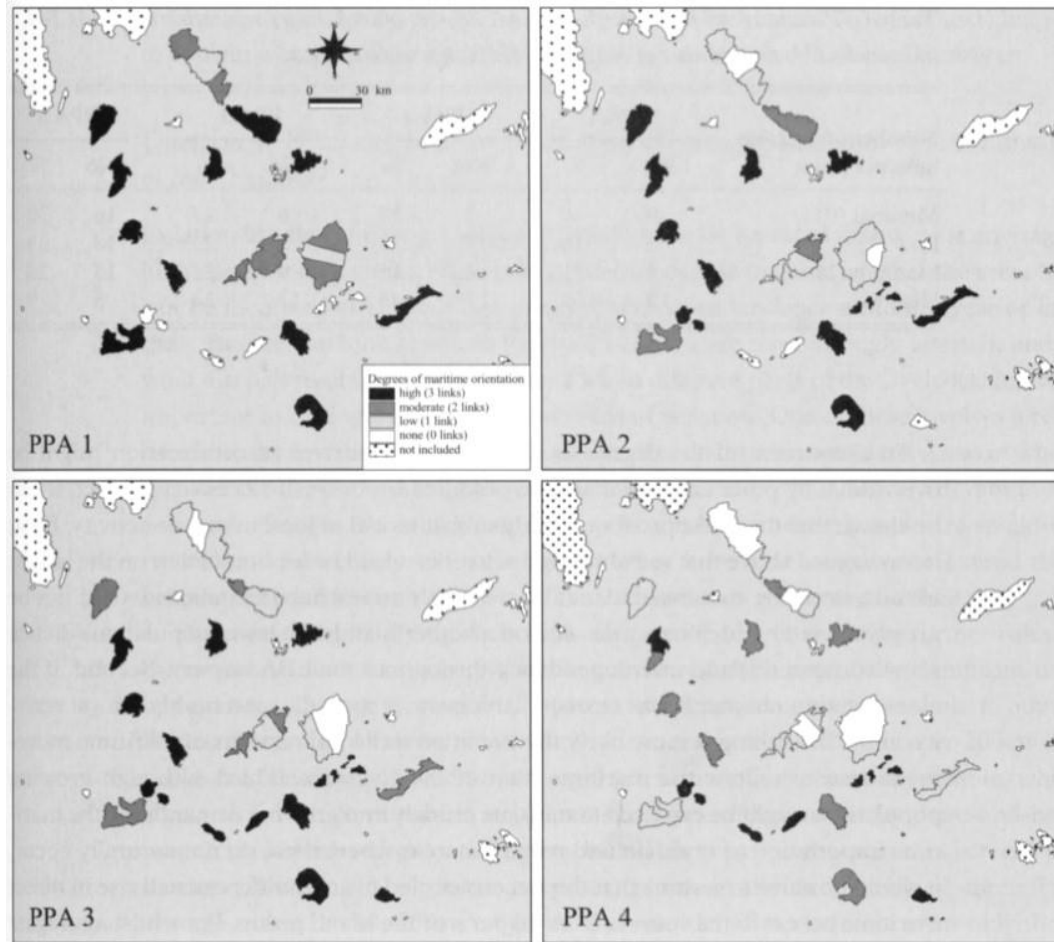
Η αυτονομία των νησιών

49

Η σημασία της θαλάσσιας επικοινωνίας

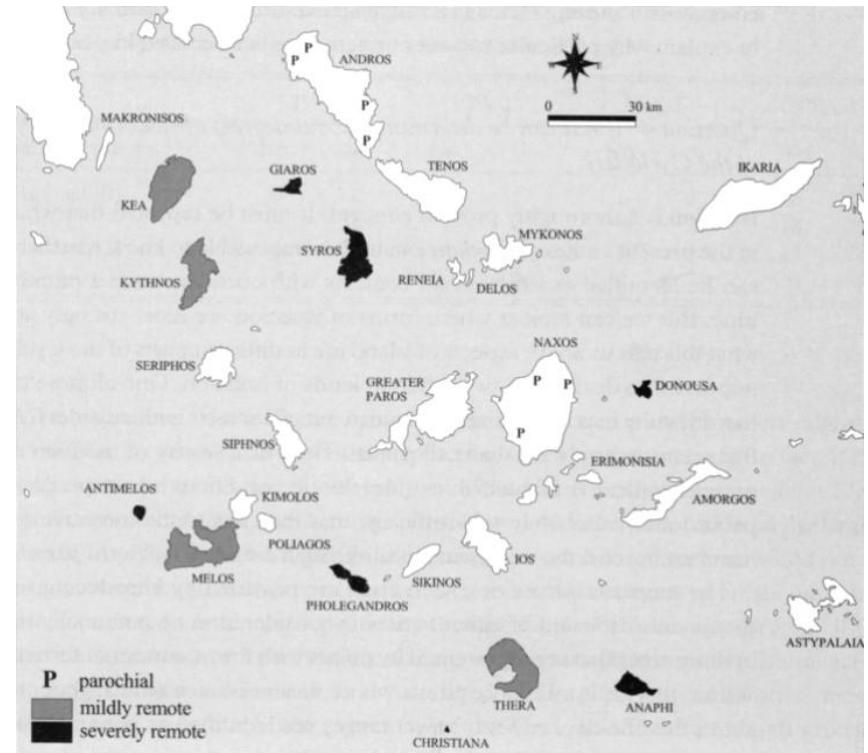
50

Απομόνωση

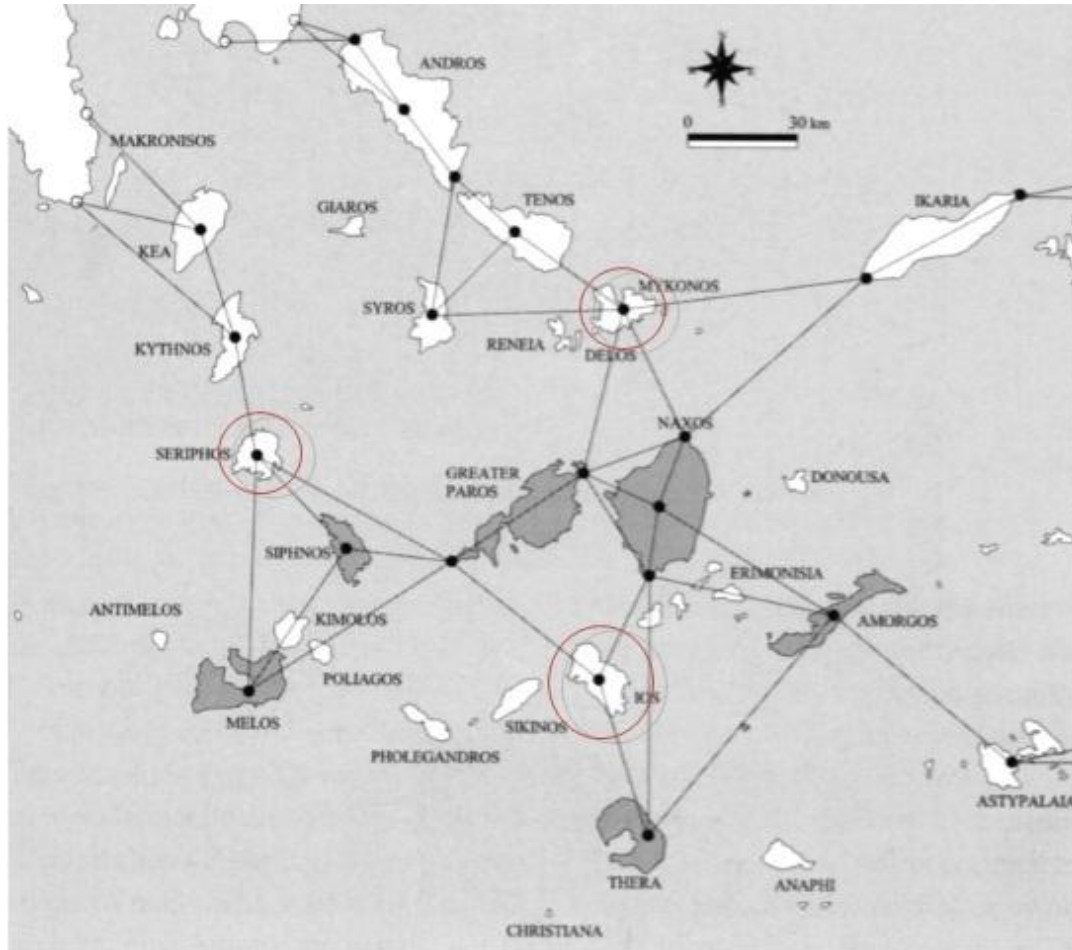
- Δύο είδη απομόνωσης:
  - Απόσταση
  - Αυτάρκεια
- Έως 3 συνδέσεις
- Απόσταση από εγγύτερη ακτή > 20 χλμ
- Ανάγκη επαφών

51

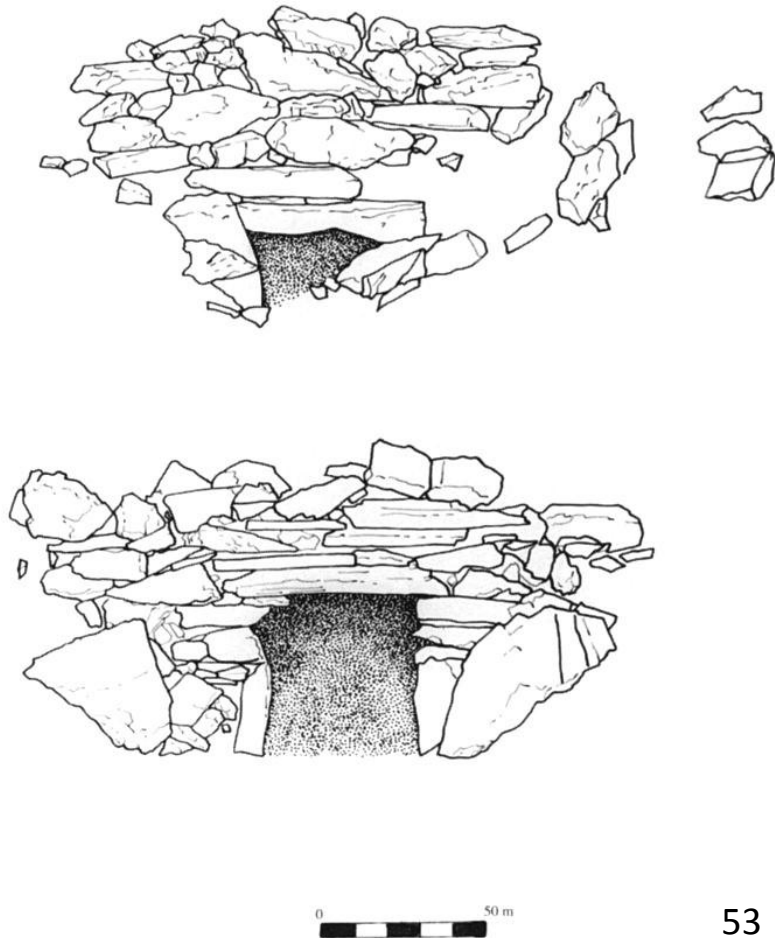
Μοντελοποίηση και δεδομένα

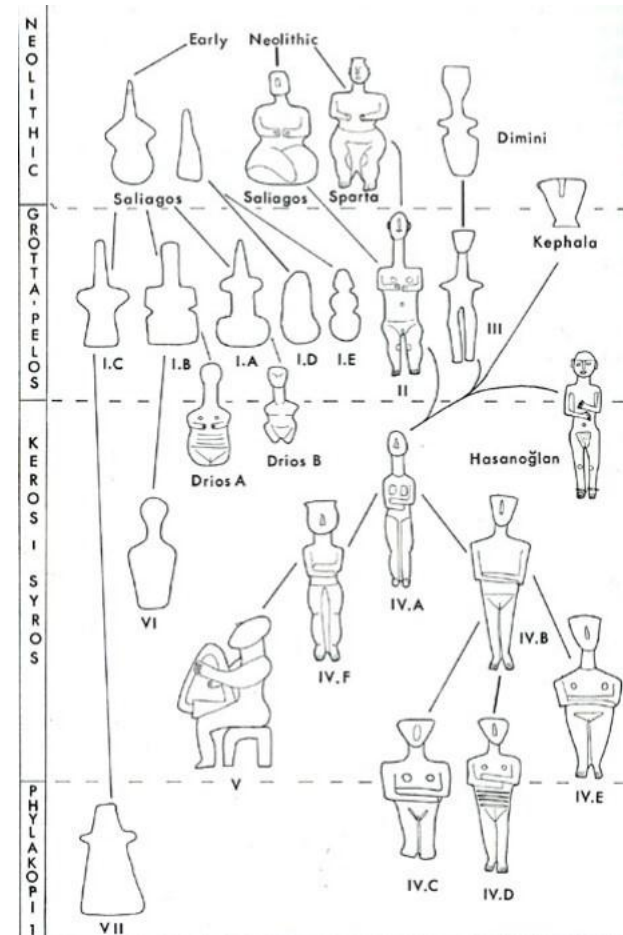
52

Τοπικισμός στον υλικό πολιτισμό

53

54

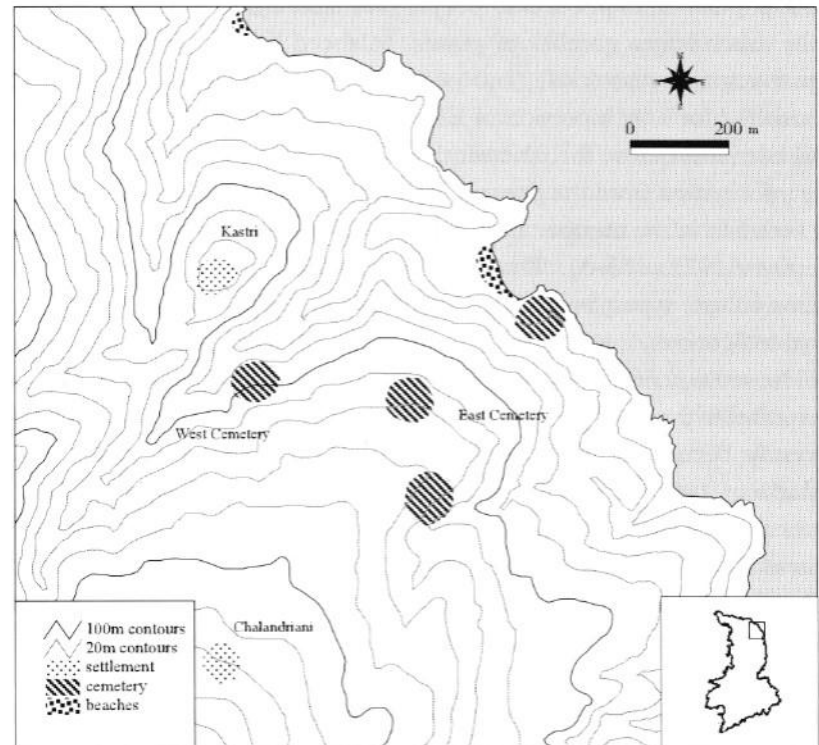

Ιεραρχία ΠΚ II οικισμών

Χαλανδριανή Σύρου

55

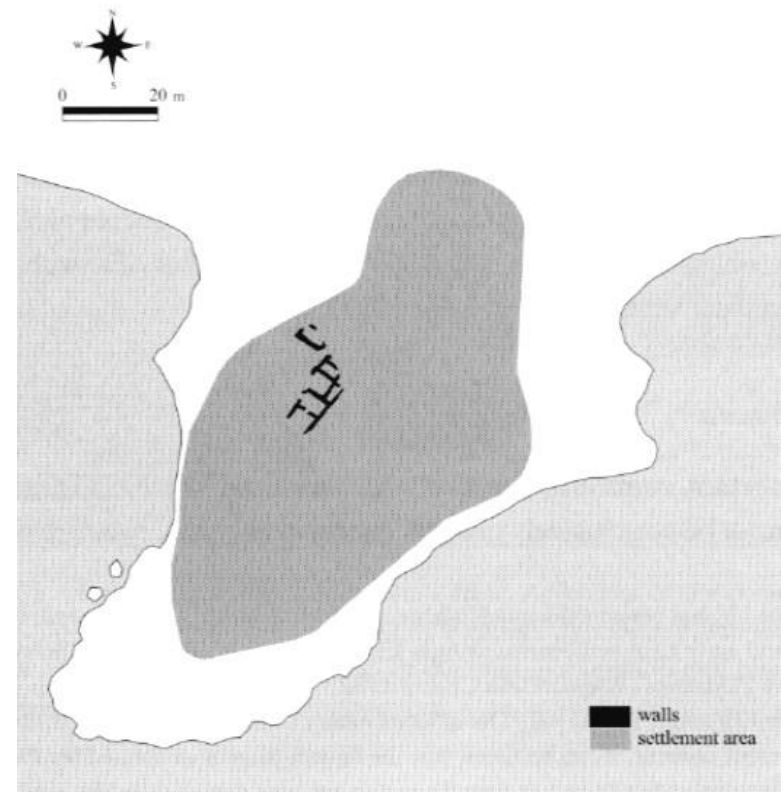
56

Αγία Ειρήνη, Κέος

57

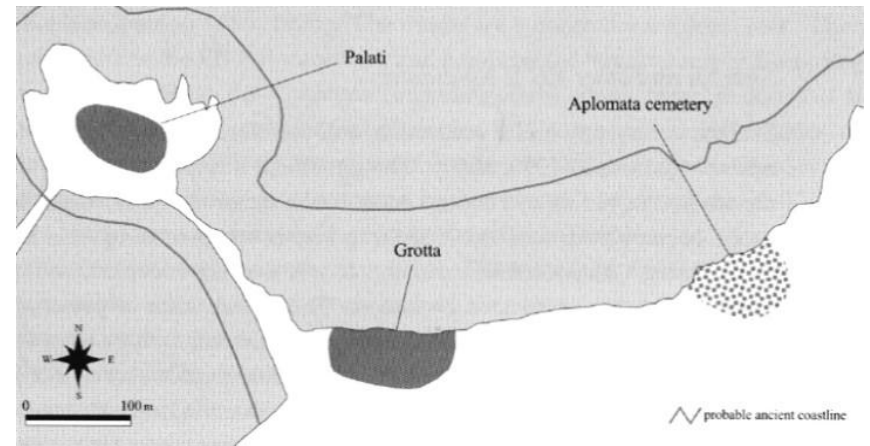
58

Γρόττα Νάξου

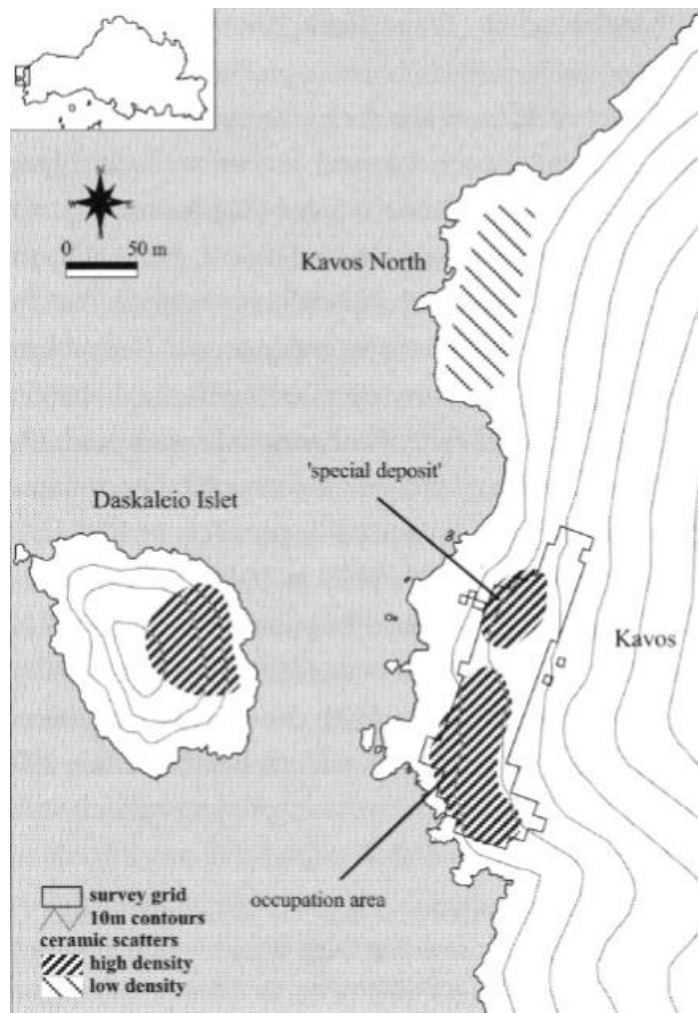
59

60

Δασκαλειό Κάβος

61

62

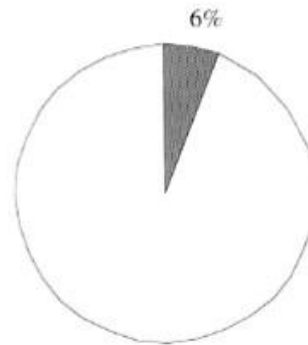
63

Εισηγμένη κεραμική

Akrotiri (Thera)

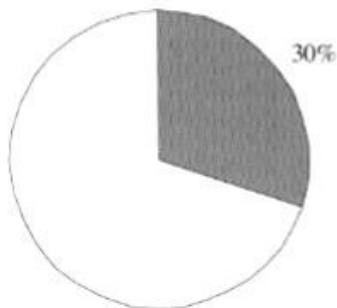
Mt Kynthos

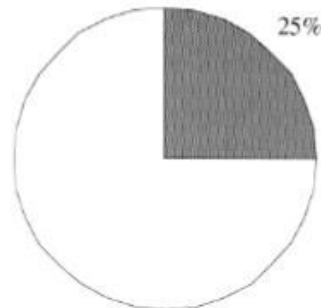
Phylakopi

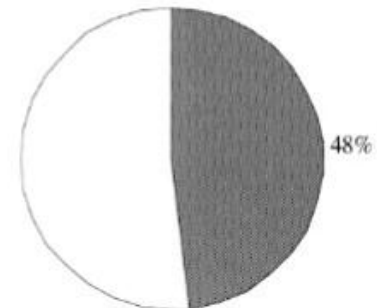
Agia Irini II

Agia Irini III

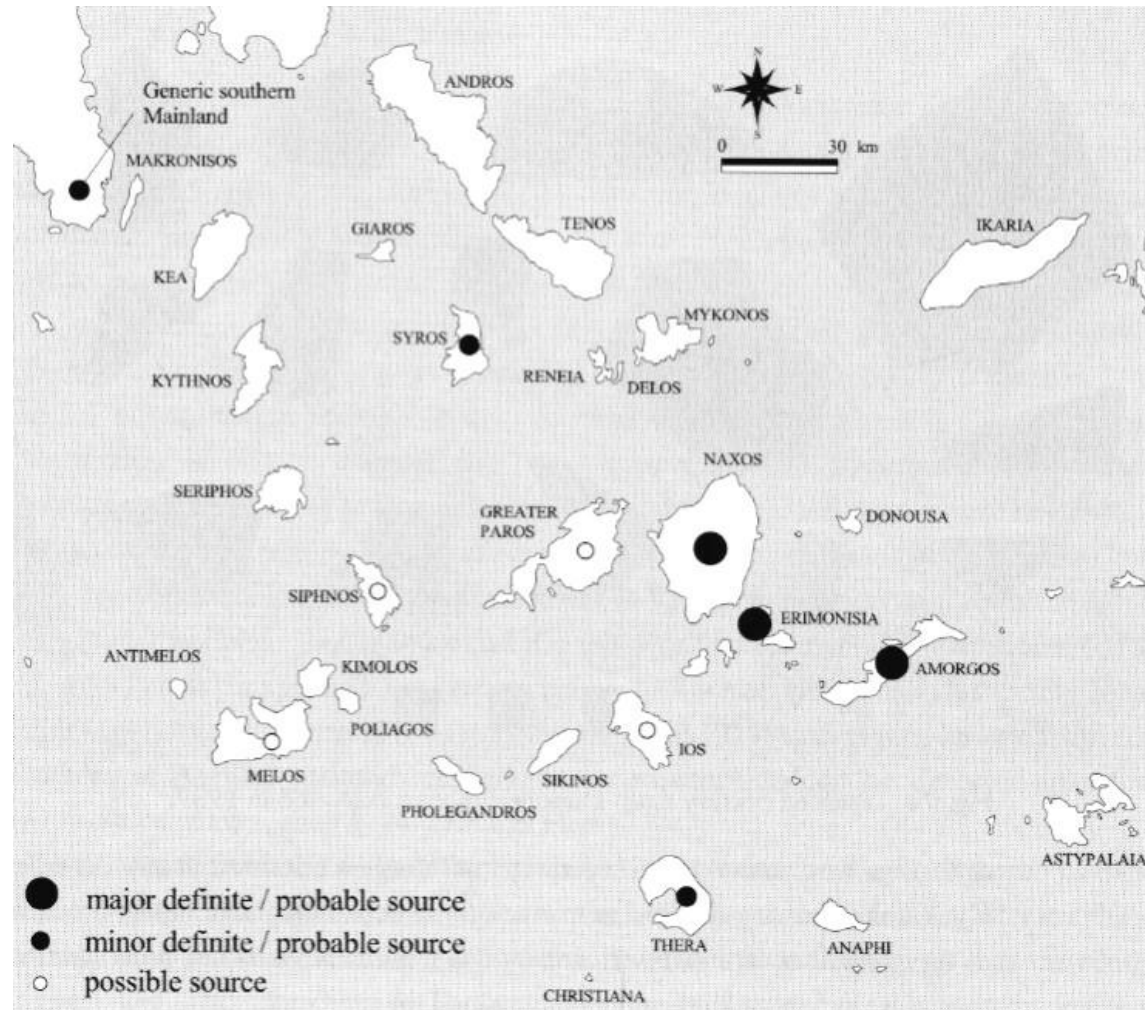

Daskaleio-Kavos (minimum)

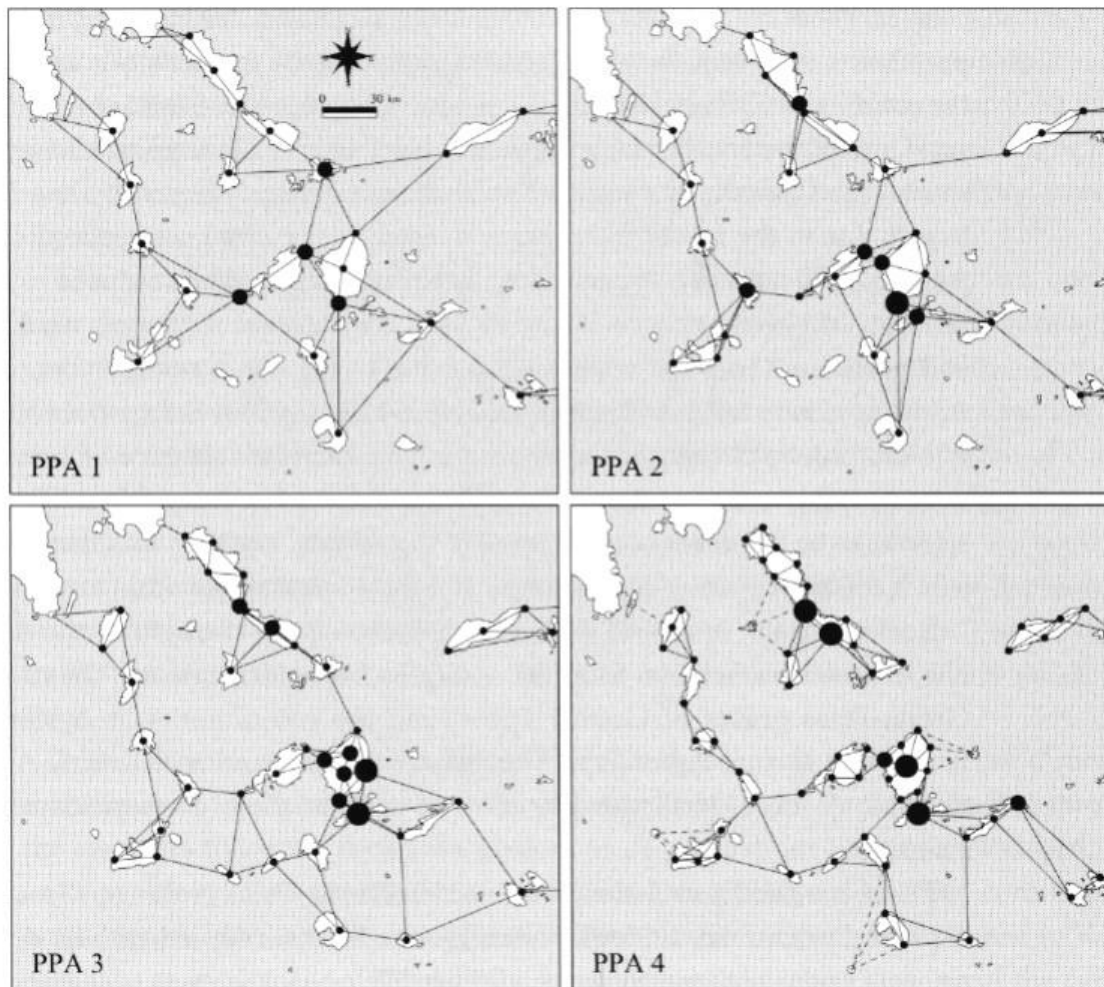

Πρόελευση εισηγμένων Δασκαλειού

65

ΡΡΑ και Κυκλάδες

66

Η δημιουργία της αξίας

67

71

68

69

70

Τα τηγανόσχημα σκεύη και η Χαλανδριανή

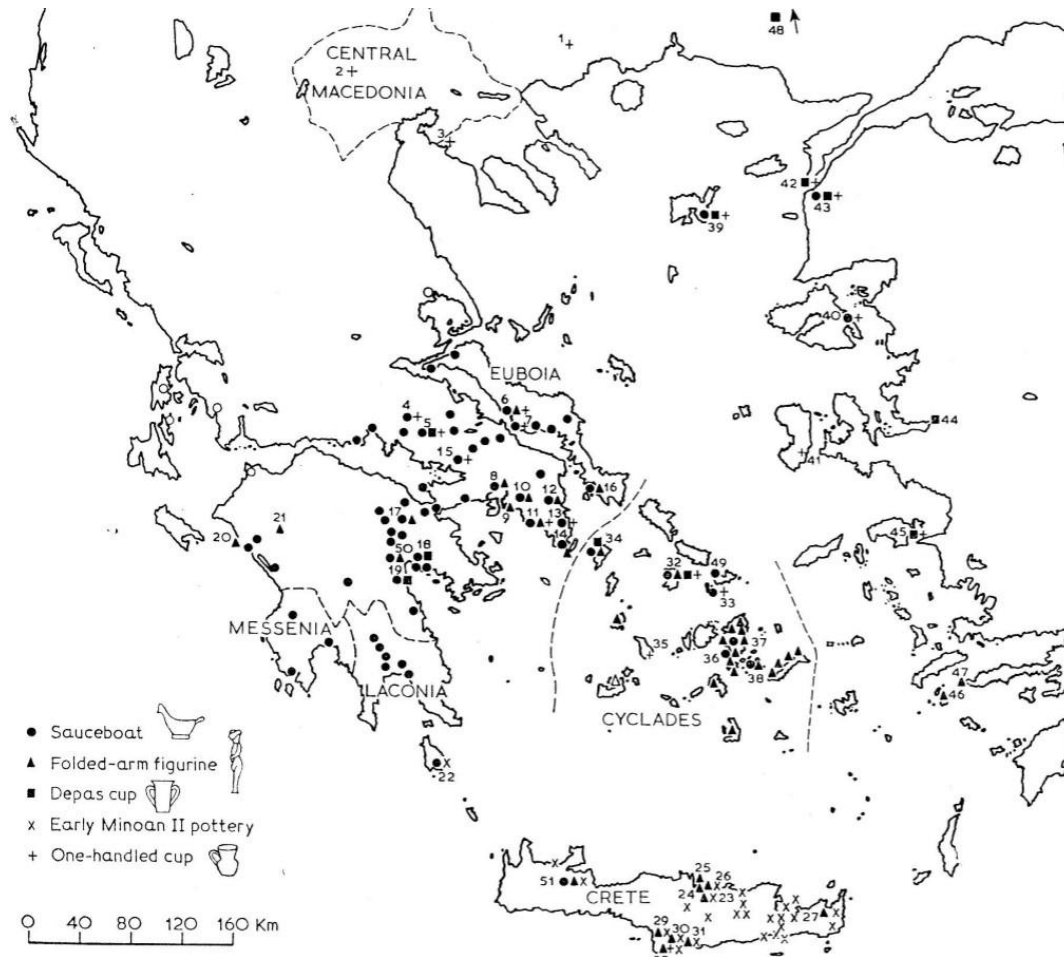
72

73

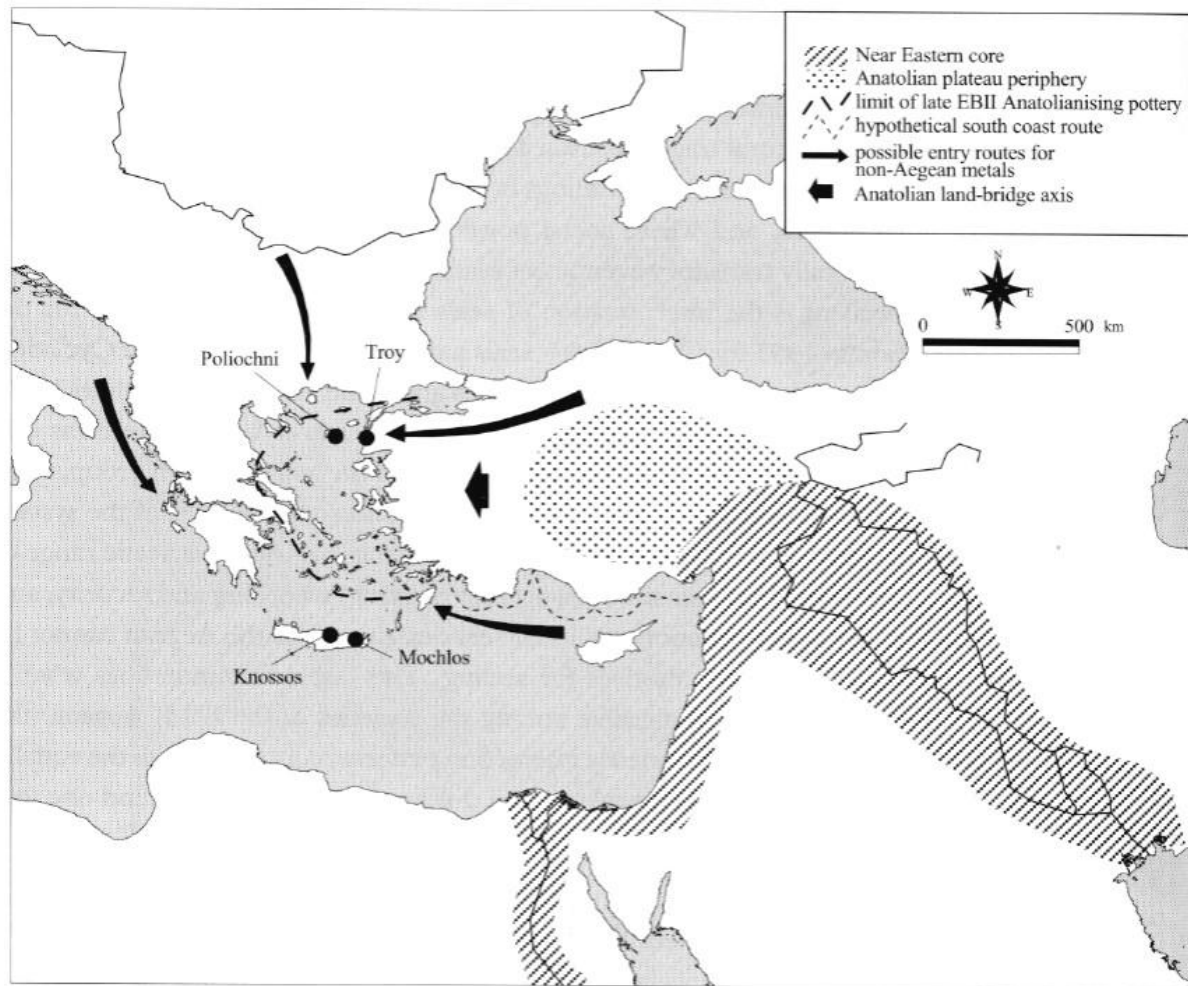

Το «Διεθνές Πνεύμα»

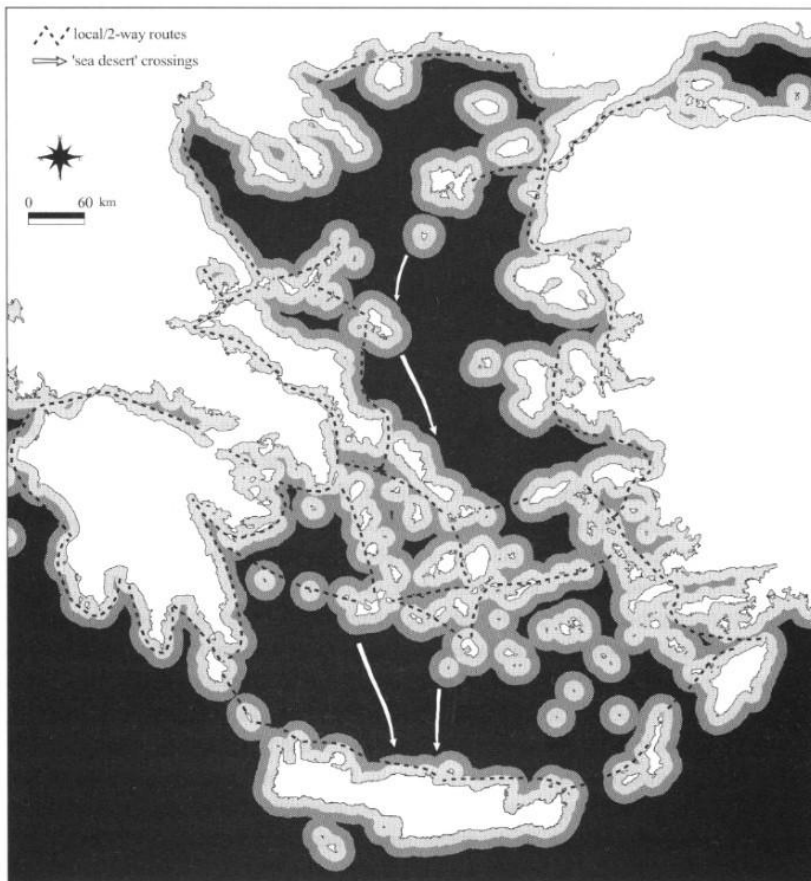
74

Το «Διεθνές Πνεύμα» και το «διεθνές» πλαίσιο

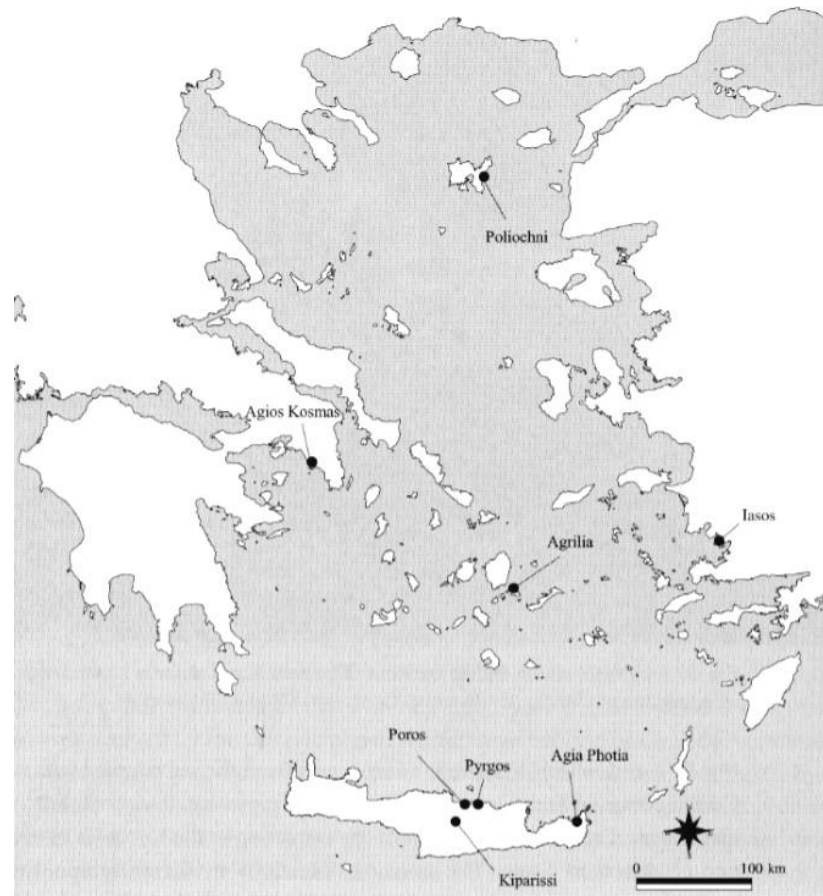

75

Οι δυνατότητες πλεύσης

76

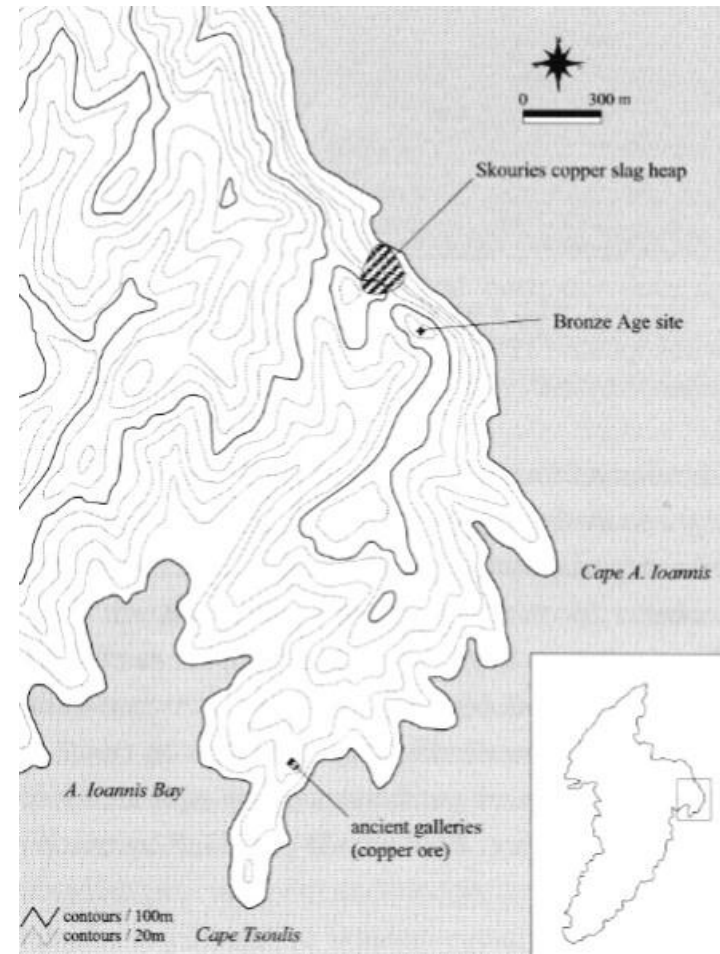
77

Η σημασία του χαλκού

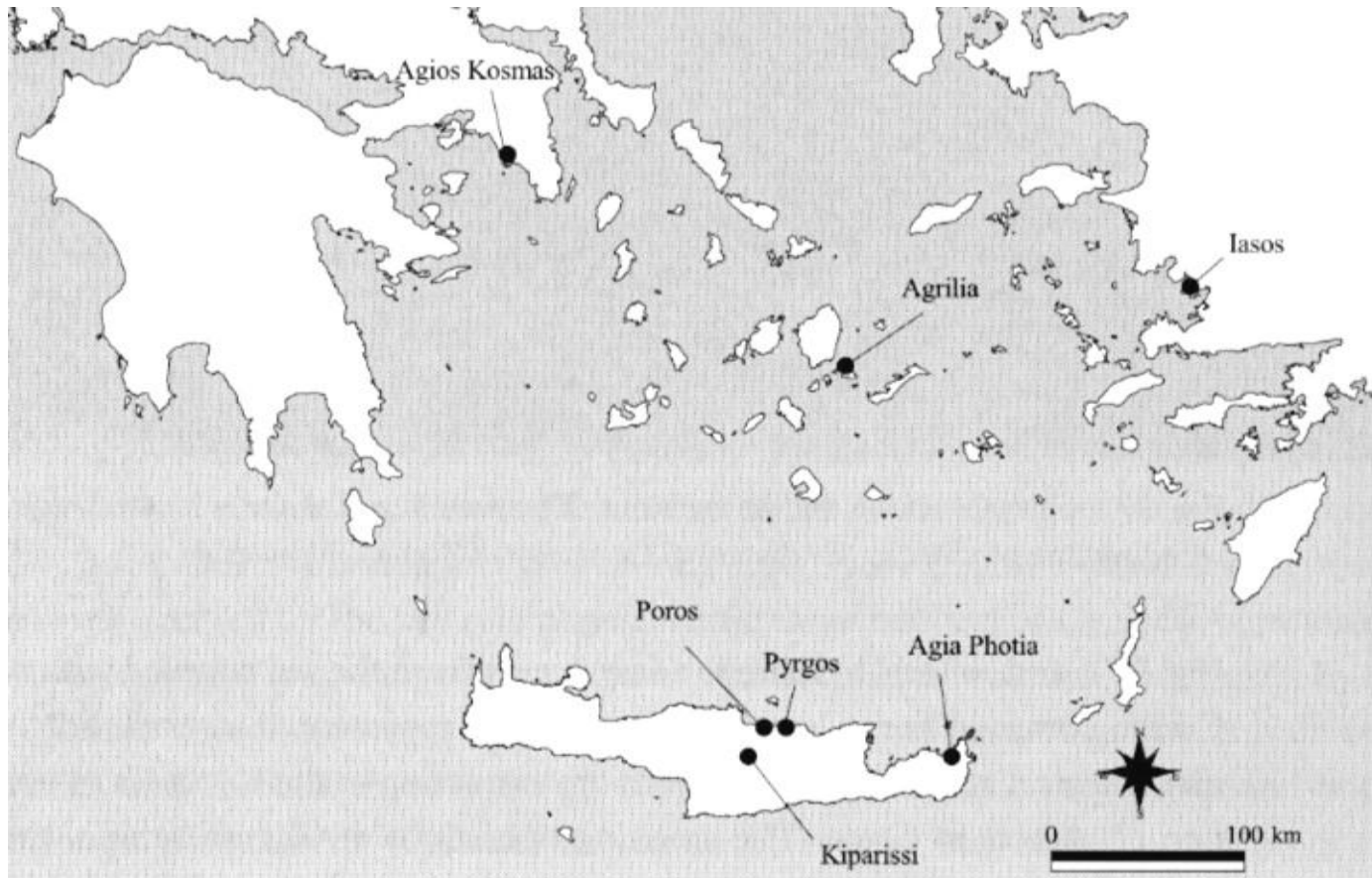
78

79

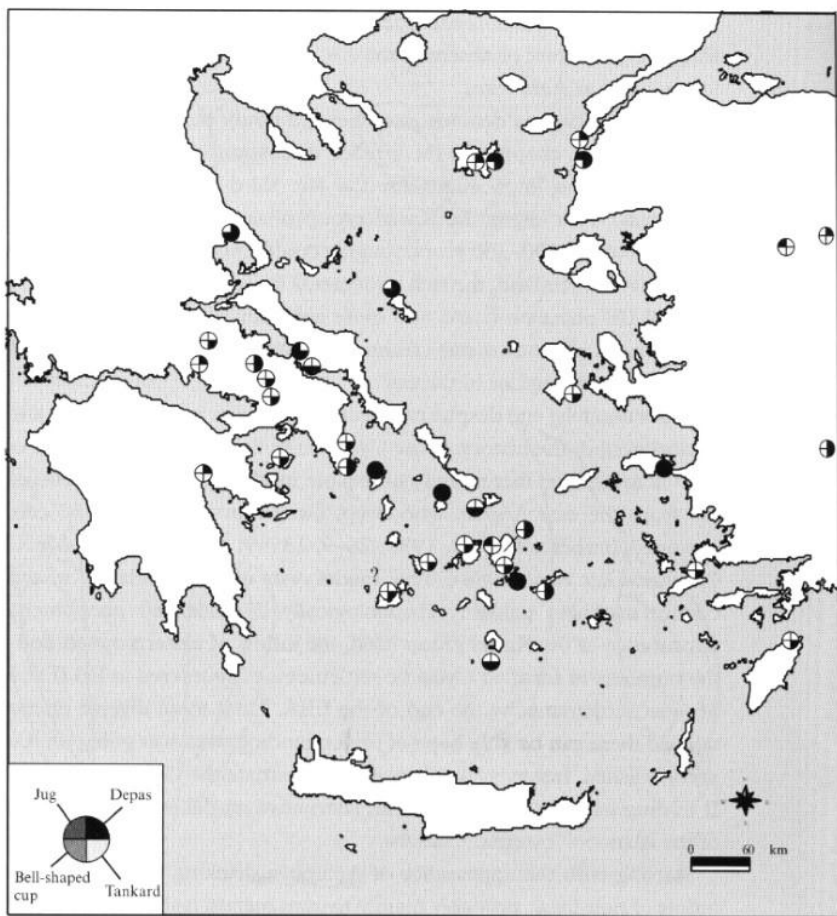
Οι επαφές με την Κρήτη

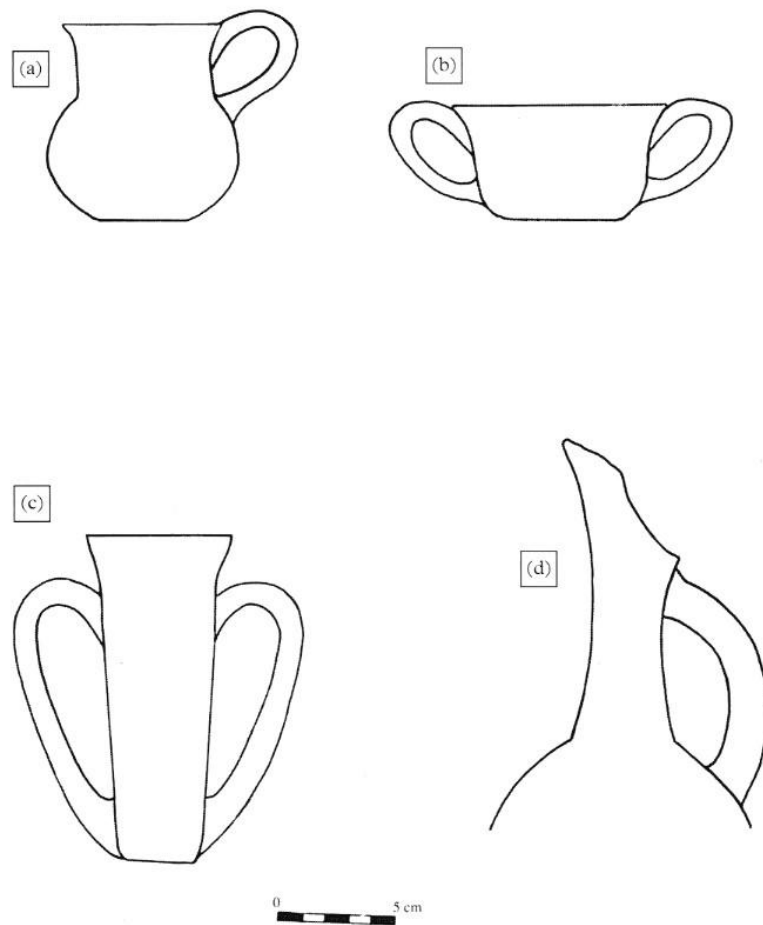
80

Η κεραμική Καστρίου

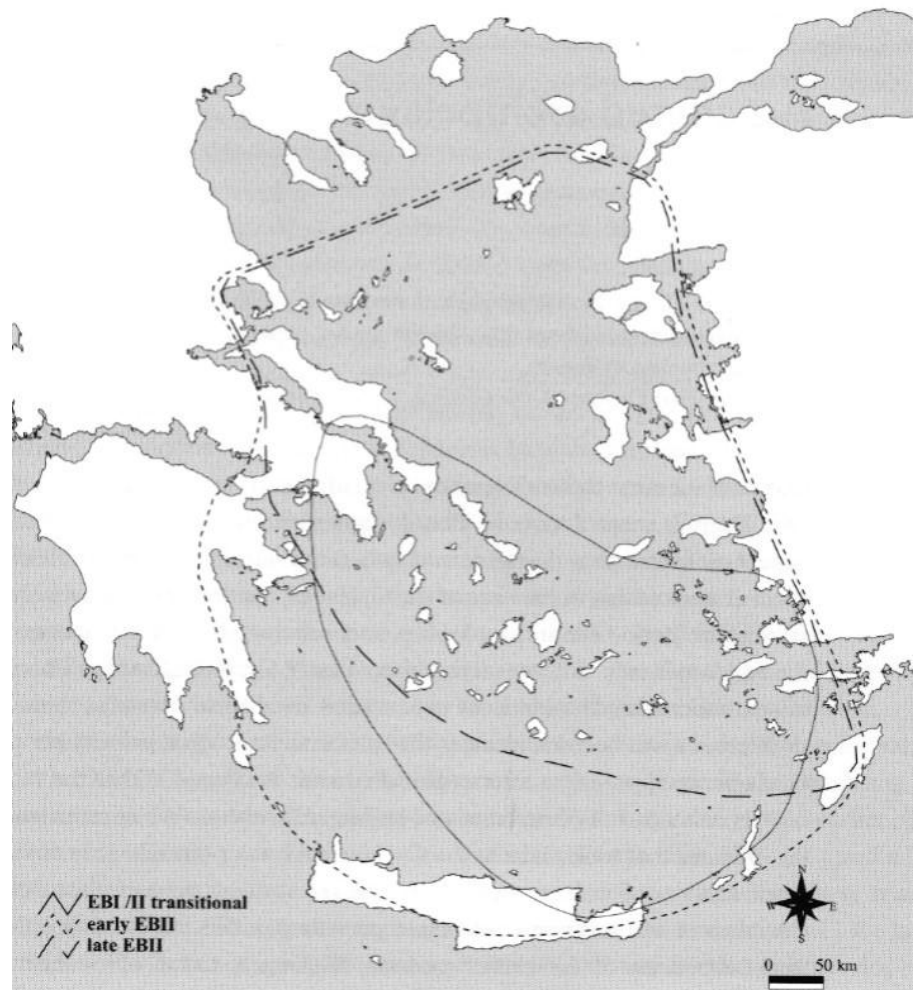
81

82

Το δίκτυο μακρινών επαφών των Κυκλάδων στην ΠΕΧ

83

Τέλος

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη εδώ <http://eclass.uoa.gr/courses/ARCH366/>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Γιώργος Βαβουρανάκης 2015. Γιώργος Βαβουρανάκης. «Αρχαιολογία του τοπίου: θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Ενότητα 3.2: Νησιωτικό και θαλάσσιο τοπίο». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ARCH11/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/14)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Εξώφυλλο βιβλίου "An Island Archaeology of the Early Cyclades" ,Cyprian Broodbank ,2002. Copyrighted. [http://ecx.images-amazon.com/images/I/51fEu+kBS7L_SX403_BO1,204,203,200 .jpg](http://ecx.images-amazon.com/images/I/51fEu+kBS7L_SX403_BO1,204,203,200.jpg)

Εικόνα 2: Οι Κυκλάδες 8.000 π.Χ.. Cyprian Broodbank, 2002,An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 3: Χάρτης των Κυκλάδων. Copyrighted.
<http://users.sch.gr/vaskitsios/katsba/dim/d/gm-Kyklades.gif>

Εικόνα 4: Σύνολα οστών ζώων. Cyprian Broodbank, 2002,An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/14)

Εικόνα 6: Οι Κυκλάδες 8.000 π.Χ.. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted

Εικόνα 5: Ο Κυκλαδικός πολιτισμός 3000 - 2000 π. Χ. Copyrighted.

http://www.fhw.gr/chronos/02/islands/gr/images/figures/ec_sites1.gif

Εικόνα 7: Εικόνα όπου απεικονίζονται τα ρεύματα και οι άνεμοι που δημιουργούνται στις Κυκλάδες. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 8: Διάγραμμα για τις θαλάσσιες μετακινήσεις και την καλλιέργεια. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 9: Η εικονογραφία της ΠΕΧ. Copyrighted.

Εικόνα 10: Mitrou, excavated part of the impression of an EHII/MHI disintegrated wooden boat. American School of Classical Studies at Athens. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (3/14)

Εικόνα 11: Σχέδιο της παπυρέλλας που κατασκευάστηκε για το πειραματικό ταξίδι από το Λαύριο στη Μήλο. Tzalas, H., On the obsidian trail στο: Tzalas, H. (εκδ.), Tropis III: 3rd International Symposium on Ship Construction in Antiquity, Hellenic Institute for the Preservation of Nautical Tradition, Athens 1989, Ινστιτούτο για τη διατήρηση της Ναυτικής Παράδοσης. Copyrighted.

Εικόνα 12: Το πειραματικό ταξίδι της παπυρέλλας από το Λαύριο στη Μήλο. Φωτογραφικό αρχείο Χ. Τζάλα. Ινστιτούτο για τη διατήρηση της Ναυτικής Παράδοσης. Copyrighted.

<http://www.ime.gr/chronos/01/images/gallery/intro/navigat/papyr1a.gif>

Εικόνες 13-14: Αναπαράσταση της έννοιας και της διάρκειας του ταξιδιού στις πρώιμες Κυκλάδες. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (4/14)

Εικόνα 15: Η Αιγαίς 30.000.000 χρόνια πριν από σήμερα Χριστόπουλος, Γ. (εκδ.), Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Α, Προϊστορία και Πρωτοϊστορία, Αθήνα 1970, σ. 13. Εκδοτική Αθηνών. Copyrighted.

<http://www.hellinon.net/Geomorfologia.files/image003.jpg>

Εικόνα 16: Ο ελλαδικός χώρος 5.000.000 χρόνια πριν από σήμερα. Χριστόπουλος, Γ. (εκδ.), Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Α, Προϊστορία και Πρωτοϊστορία, Αθήνα 1970, σ. 13. Εκδοτική Αθηνών. Copyrighted.

<http://www.hellinon.net/Geomorfologia.files/image005.jpg>

Εικόνα 17: Ο ελλαδικός χώρος 400.000 χρόνια πριν από σήμερα. Χριστόπουλος, Γ. (εκδ.), Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Α, Προϊστορία και Πρωτοϊστορία, Αθήνα 1970, σ. 13. Εκδοτική Αθηνών. Copyrighted.

<http://www.hellinon.net/Geomorfologia.files/image007.jpg>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (5/14)

Εικόνα 18: Ο ελλαδικός χώρος 9000 χρόνια πριν από σήμερα. Van Andel, Tj.H. και Shackleton, J., Late Paleolithic and Mesolithic coastlines of Greece and the Aegean, *Journal of Field Archaeology* 9, 1982, 449, fig. 3. Trustees of Boston University, *Journal of Field Archaeology*. Copyrighted.

<http://www.hellinon.net/Geomorfologia.files/image009.jpg>

Εικόνα 19: Χάρτες των Κυκλάδων πριν τη ΝΛ. Cyprian Broodbank, 2002, *An Island Archaeology of the Early Cyclades*. Copyrighted.

Εικόνα 20: Σπηλαίο του Κύκλωπα στα Γιούρα Αλοννήσου. Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας. ΥΠΠΟ/ΤΑΠ. Φωτογραφικό αρχείο Α. Σάμψων. ΥΠΠΟ. Copyrighted.

<http://www.hellinon.net/Geomorfologia.files/image012.jpg>

Εικόνα 21: Οστά μεγάλων ψαριών (τόνων). Copyrighted.

<http://www.hellinon.net/Geomorfologia.files/image016.jpg>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (6/14)

Εικόνα 22: Οψιανός της Μήλου. Copyrighted.

Εικόνα 23: Τα πρώτα λείψανα κατοικιών της Μεσολιθικής στο Μαρουλά Κύθνου. Copyrighted. <http://www.hellinon.net/Geomorfologia.files/image028.jpg>

Εικόνες 24-25-26-27-28: Χάρτες – Μοντέλα. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 29: Φωτογραφία από το Σάλιαγκο. Copyrighted.

<http://www.fhw.gr/chronos/01/images/gallery/nl/saliagos/salar.gif>

Εικόνα 30: Νεολιθικά εργαλεία και όπλα από οψιανό, περιοχή Σάλιαγκος. (μετά J. Evans-C. Renfrew). Θεοχάρης, Δ.Ρ., Νεολιθική Ελλάς, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας, Αθήνα 1973. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (7/14)

Εικόνα 31: Kephala, Kea. Planimetría de la necrópolis. Neolítico Final (4.500-3.200 BC) .Coleman, J.E., Keos I: Kephala, A Late Neolithic Settlement and Cemetery, Princeton, NJ: American School of Classical Studies at Athens, Princeton, NJ 1977, Pl. 8. Copyrighted.

<http://www.fhw.gr/chronos/01/images/gallery/nl/kefala/kefcem.gif>

Εικόνες 32-33: Τάφοι και χάρτης απεικόνισης της κουλτούρας του πολιτισμού Γκρόττας- Πηλού. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 34: Χάρτης θαλάσσιας επικοινωνίας την περίοδο Γκρόττας- Πηλού. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 35: Αγγείο την περίοδο Γκρόττας- Πηλού. Copyrighted.

Εικόνες 36-37: Μεταλλικό και χρυσό αντικείμενο από το Σπήλαιο Ζα Νάξου. Μουσείο Νάξου. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (8/14)

Εικόνες 38 κ' 40: Χάρτες όπου απεικονίζονται που βρίσκονται χαρακτηριστικά είδη κεραμικής και λίθινα αγγεία. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 39: Χαρακτηριστικό είδος κεραμικής. Μουσείο Πάρου. Copyrighted.
<http://lacomunidad.elpais.com/blogfiles/bronceatlantico/saliagosceramicapintada.gif>

Εικόνες 41-42: Λίθινα αγγεία. Μουσείο Πάρου. Copyrighted.

Εικόνα 43: Ανδρικό ειδώλιο. Copyrighted.

Εικόνα 44: Λεπίδες οψιανού, μικρά αγγεία και περόνες. Copyrighted.

Εικόνα 45: Φωτογραφία Σκάρκος Ίου. Copyrighted.

Εικόνα 46: Σύρος, Καστρί. Κάτοψη του πρωτοκυκλαδικού οικισμού (κατά Bossert 1967, 56). Copyrighted.

<http://www.fhw.gr/chronos/02/islands/images/habitation/max/kastri.gif>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (9/14)

Εικόνες 47-48: Ανάλυση Εγγύτερων Σημείων στις Κυκλάδες. Cyprian Broodbank, 2002, *An Island Archaeology of the Early Cyclades*. Copyrighted.

Εικόνες 49-50-51: Χάρτες που αποτυπώνουν την αυτονομία, την απομόνωση των νησιών και τη σημασία της θαλάσσιας επικοινωνίας. Cyprian Broodbank, 2002, *An Island Archaeology of the Early Cyclades*. Copyrighted.

Εικόνα 52: Μοντελοποίηση τεχνέργων Γκρόττας-Πηλού. Cyprian Broodbank, 2002, *An Island Archaeology of the Early Cyclades*. Copyrighted.

Εικόνα 53: Θολοσκέπαστοι τάφοι στη Χαλανδριανή. Copyrighted.

Εικόνα 54: Τοπικά χαρακτηριστικά στη διαμόρφωση των ειδωλίων. Copyrighted.

Εικόνες 55-56: Φωτογραφία Χαλανδριανή Σύρου και χάρτης της περιοχής. Copyrighted.

Εικόνες 57-58: Φωτογραφία και χάρτης περιοχής Αγία Ειρήνη, Κέος. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (10/14)

Εικόνες 59-60: Φωτογραφία και χάρτης περιοχής Γρόττα Νάξου. Copyrighted.

Εικόνα 61-62: Φωτογραφία και χάρτης περιοχής Δασκαλειό Κάβος. Copyrighted.

Εικόνα 63: Θραυσμένα ειδώλια από τον Θησαυρό της Κέρου που βρίσκονται στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Copyrighted.

<http://www.cbsnews.com/images/2006/01/09/imageATH10301091459.jpg>

Εικόνα 64: Εισηγμένη κεραμική. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 65: Χάρτης που αποτυπώνει την προέλευση εισηγμένων Δασκαλειού. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 66: Χάρτες PPA και Κυκλάδες. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (11/14)

Εικόνα 67: Bronze daggers. Naxos, Ormos Apollona (grave 38B) and Amorgos, Stavros cemetery (grave 12). Early Cycladic II. Athens, National Archaeological Museum 6197, 4718, case 55, 72. Hellenic Ministry of Culture/ARF. Copyrighted.
<http://www.fhw.gr/chronos/02/islands/images/technology/max/egxirid.gif>

Εικόνα 68: Κεφαλή ειδωλίου. Public domain.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Museum_of_Cycladic_Art_-_Head_of_a_Figurine.jpg?uselang=el

Εικόνα 69: Harpist, c. 2500 B.C.E., Cycladic Art. Copyrighted.
https://o.quizlet.com/-Jhlj3LhcdodkzRqpFJhoQ_m.jpg

Εικόνα 70: Πήλινο αγγείο. Copyrighted.

Εικόνα 71: Syros, citadel of Chalandriani (Kastri). Drawing reconstruction of a silver diadem. Early Cycladic II. Copyrighted.
http://www.fhw.gr/chronos/02/islands/images/technology/max/kastr_d.gif

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (12/14)

Εικόνα 72: Τηγανόσχημο σκεύος με εγχάρακτη διακόσμηση ενός πλοίου. Public domain.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cycladic %22frying pan%22 with ship.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cycladic_%22frying_pan%22_with_ship.JPG)

Εικόνα 73: Cycladic 'frying pan' with impressed wave-like spirals set within a star-like border. From the cemetery of Chalandriani, Syros. Early Cycladic. Public domain. http://wiki.rvp.cz/@api/deki/files/24151/=Recko5_25.9.2011_12-33-01.JPG

Εικόνα 74: Χάρτης που απεικονίζει την παραγωγή διαφόρων αντικειμένων στις Κυκλάδες. Colin Renfrew. Η ανάδυση του πολιτισμού: Οι Κυκλάδες και το Αιγαίο στην 3η χιλιετία Π.Χ.. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. 2006. Copyrighted.

Εικόνα 75: Χάρτης ελλαδικού χώρου στην ΠΧ περίοδο. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (13/14)

Εικόνες 76-77: Χάρτες με τις δυνατότητες πλεύσης. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνες 78-79: Φωτογραφία και χάρτης της περιοχής Σκουριές. Copyrighted.

Εικόνα 80: Χάρτης για το δίκτυο επαφών με την Κρήτη. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνες 81-82: Χάρτης και διάφορα αγγεία της κεραμικής του Καστρίου. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Εικόνα 83: Χάρτης απεικόνισης του δικτύου μακρινών επαφών των Κυκλάδων στην ΠΕΧ. Cyprian Broodbank, 2002, An Island Archaeology of the Early Cyclades. Copyrighted.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (14/14)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Πίνακες

Πίνακας 1: Δημογραφικός πίνακας: πυκνότητα κατοίκων (ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο) ανά νησί. Copyrighted.

